БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТЫЖЫҢАР!

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының
Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң,
ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң органы

1925 чылда үндезилетинген

1953
ДЕКАБРЬ
16
СРЕДА
№ 242 (2927)

ӨРТЭЭ 20 КОП.

БО ХҮНГҮ СОЛУНДА:

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНДЕ (1 арын).
Г. Дмитриев.—Чаа суурнуң кижилери (1 арын).
ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ.
Р. Далай-оол.—Партийжи информация—оперативтиг удуртулганың кол чүүлү (2 арын).
ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министерствозунда (2 арын).
Т. Тюлюш.—Хөй-нииити чемненилге чериниң ажылын бедик деңнелче (2 арын).
Колхоз даргазы (2 арын).
Д. Рылов.—Парлалга чагыдылгазын улам күштелдирер (3 арын).
В. Кретович.—Аъш-чем үлетпүрүнде биохимия (3 арын).
КИНО. **А. Кызыл-оол.**—Совет кызыгаар камгалалының дугайында чаа кино (4 арын).
Улус демократиязының чурттарында (4 арын).
Паньмыньчжонда чөвүлел хуралда (4 арын).
Вьетнамда тайбың талалакчыларының удурланыкчылары (4 арын).
Мосаддыкты судтап турары (4 арын).

МАЛ ЧЕМИН ШЫН БОЛГАШ КАМНЫГ ЧАРЫГДААР

Социалистиг көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер хемчеглер талазы-биле СЭКП Төп Комитединиң сентябрь Пленуму мал ажылында хожудаашкынны шиитпирлиг узуткаарын онзалап демдеглээн. Ниитиниң малының баш санын өстүрер, ооң продуктулуун бедидериниң чугула чүүлүнүң бирээзи болза, мал кыштагладыышкынын бүгү талазы-биле таарымчалыг хандырарында болур. Мал ажылының эң-не харысалгалыг үези — кыштагладыышкынны чөп организастаар чорук чүгле малдың менди чыл ажарын эвес, оон кадык, боткур чаш төлдү алырын, малдың продуктулуун бедидерин база хандырар.

Ниитиниң мал ажылы —көдээ ажыл-агый адырларында эң нарын болгаш харысалгалыг участоктарының бирээзи. Ол болза мергежилдиг удуртулганы, хүн бүрү кичээнгейлиг сагыш-салыышкынны негеп турар. Малдың кышкы ажаалда хайгааралын бичии-ле суларадыр болза, ол чүгле малды аргызып, продуктулуун кудуладыр эвес, харын колхозка, күрүнеге улуг когаралды чедирип болур. Ону болдурбас, малды менди, семис чыл ажырар дээш колхозчу малчыннарның күжүн шын организастаар, белеткетинген мал чемнерин камныг чарыгдаарының планын ферма бүрүзүнге айлар аайы-биле тургузар херек.

Бо айтырыгны МТС-тер, машина-мал ажылының станциязы колхоз баштаар черлери-биле деңге харылаар ужурлуг. Машина-трактор станциялары болза, колхоз тургузуунуң индустриалдыг материал-техниктиг сууру болуп турар болгаш колхоз бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезинге амгы үеде шиитпирлиг күш, социалистиг күрүнениң талазындан колхозтарны удуртурда эң чугула даяныр черлер болурун СЭКП Төп Комитединиң сентябрь Пленуму онзалап айыткан. МТС-тер колхозтарның мал тудугларынга, кажаа чылыглаашкыннарынга, септелгелерге, фермаларны механизастаарынга дузалаар хүлээлгелиг. Колхозтарга мал чемин белеткежир, ону фермаларже сөөртүр болгаш бар мал чемнерин шын чарыгдаарының планын тургузар, ооң күүселдезинге шынгыы хыналданы организастаар чорук МТС-терниң, мал ажылының тускай эртемниглериниң соңгаарлатынмас сорулгазы болур.

Партияның кыйгырыы-биле колхозтарда ажылдап эгелээн дыка хөй тускай эртемниглер күш-ажылга медереллиг ак-сеткилдиин, организакчы ролюн илередип турар. Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» көдээ ажыл-агый артели бо чылын мал чемин белеткээриниң планын чедиишкинниг күүсеткен, малдың кышкы турлагларын таарымчалыг хандырган. Зоотехник эш Куприяновтуң киржилгези-биле тургустунган мал чемин камныг чарыгдаарының планы фермаларда шын боттанып турар. Билээлигде инек фермазынга 1400 центнер, Кудукта хой фермазынга 6835 центнер сигеннерден, октябрь, ноябрь болгаш декабрь айларда көрдүнген планның ылаптыын ажылдың практиказы бүзүреткен.

Мал чемин үзүктелдирбес сорулга-биле ферма бүрүзүнде сиген сөөртүрүнүң тускай кижилерин быжыглаан, ол ажылга Туран МТС база дузалап турар. Хынамчалыг ажаалда хайгааралдың түңнелинде колхозтуң малы амгы үеде чайгы хевээр семис. Мал ажылын боттуг удуртур, колхозчуларның күжүн чөп организастаар талазы-биле артельдиң баштаар чери, ында парторганизация элээн ажылды кылган. Чөөн-Хемчик районда «Коммунизмче орук», Улуг-Хем районда «Партияның XIX съездизи» колхозтарда мал кыштагладыышкыны багай эвес тургустунган.

Мооң-биле кады областың мал ажылында улуг четпестер барын оюп эртип болбас. Ниитиниң мал ажылын улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында СЭКП Төп Комитединиң сентябрь Пленумунуң доктаалын чамдык колхозтарның, МТС-терниң удуртукчулары, партия, совет организациялар четпес боттандырып, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин колхоз тургузуушкунунче, малдың кышкы ажылын экижидеринче амга чедир бүрүн угландырып шыдавайн турар.

Тес-Хем районң мал чеми белеткээриниң планын күүсетпээн, Кызыл-Чырзада Сталин аттыг колхоз (даргазы эш Чорбаа) сиген планын чүгле 40 хуу чедирген, ында амга чедир 500 ажыг мал кажаа чок хевээр. Ленин аттыг база өске-даа колхозтарда байдал оон дээрелевес турунда Самагалдай МТС-тиң директору эш Агельцов, кол зоотехниги эш Еременко оларның сагыш амыр олуруп турары канчап-даа шын эвес. Улуг-Хем районда Маленков аттыг колхозту мал чеми белеткээриниң планын күүсеткен деп район организациялары мактап турган, а херек кырында байдал ындыг эвес. Хендергениң Сузугу болгаш Узун-Ховуда кестинген муң ажыг копна сиген бөлдүнмейн ол-ла хевээр харда бастынган, ында кажаа чок 10 сараат сигенден 3 сараатты мал ужур чээн. Бо дугайы чүгле ол колхозтуң даргазы эш Дадар-оолга, Шагаан-Арыг МТС-тиң кол зоотехниги эш Хлоповага эвес, а партия райкомунга, райкүүскомга база билдингир.

Эрткен чылын Сүт-Хөл районнуң Киров аттыг база өске-даа колхозтарынга мал кыштагладыышкынын багай организастааныңдан ниитиниң малынга болган каражаларны район организациялары уттупкан. Калинин аттыг колхоз сиген планын чүгле 26 хуу күүсеткен, саван, мякина бөлүп албаан, а белеткетинген сигеннери колхоз төвүнден 70 километр черде хевээр. Шак ындыг байдал Чөөн-Хемчик районнуң колхозтарында база илереп турар. Баян-Талада «Октябрь 30 чыл оюу» колхоз мал чемин чүгле 21 хуу белеткээн, кышкы турлагларның шынары багай. Чоокта чаа Теректигде 400 хойнуң кажаазы септелге чок баксыраанындан серизи буступ дүшкеш, элээн каш хойну өлүрген, 40 баш инек кирер кажаа база ирип бузулган. Бо дугайында Сүт-Хөл болгаш Чадаана МТС-териниң директорлары эштер Соловьев, Навознов олар боттуг хемчеглерни албайн турар.

Кышкы мал ажылының харысалгалыг үези келген. Колхозтарның даргаларының, совхозтарның болгаш МТС-терниң директорларының мурнунда амгы соңгаарлатынмас сорулга болза, малды менди, семис чыл ажырары дээш ажаалга хайгааралды экижидер, бар мал чемин камныг, план ёзугаар шын чарыгдаар талазы-биле удуртулганы күштелдирери болур.

Мал кыштагладыышкынының чедиишкинниг болуру колхозтарны зооветеринария талазы-биле хандырарындан, малчыннарның ортузунга партийжи-организастыг болгаш партийжи политиктиг ажылдың деңнелинден кол хамааржыр. Социалистиг чарышты нептередир, мурнакчы дуржулганы калбартыр херек. Мал ажылын дүрген хөгжүдер чорук амгы үеде чурттуң мурнунда амыдыралга холбашкан күрүне ужур-дузалыг чугула айтырыг болурун партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары уттуп болбас. Кол кичээнгейни кышкы мал ажылынче угландырары чугула.

Чыл планындан ажыр продукция

Областың одалга болгаш чурт үлетпүрүнүң ажылдакчыларының чөвүлел хуралының үндүрген кыйгырыын ёзугаар аъш-чем комбинадының коллективи чиг-этти камнап ап тургаш, 1953 чылдың планындан артыр күрүнеге 50 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп бээрин хүлээнген турган. Коллектив ол хүлээлгезин бир ай бурунгаар 2,5 катаптан ажыр, азы ноябрь айга чедир 127 муң рубльдиң чем продукциязын бүдүрүп үндүрген.

Совет Конституцияның хүнү—декабрь 5-ке алдар болдуруп, ноябрьның онаалдазындан 14 муң рубльдиң продукциязын ажыр бүдүрген. Ооң иштинде кондитер цехи ай планын 130 хуу, № 1 хлеб быжырар цехте эш Шляпниковтуң бригадазы 145,2 хуу, № 2 хлеб быжырар цехте эш Германованың бригадазы 129,8 хуу, кондитер цехинде эш Каллованың бригадазы 139,6 хуу күүсеткен.

Декабрьның баштайгы 10 хонуунда аъш-чем комбинадының коллективи бүдүрүлге планындан ажыр 4 муң рубльдиң чем продукциязын кылып үндүрген.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНДЕ

*

Орус улустуң дугайында ном

БАКУ. Азербайджанның күрүнениң ном үндүрер чери шүлүкчүлерниң чогаалдарының чыындыларын азербайджан дылда парлап үндүрген. «Улуг акызы» деп аттыг ол чыынды болза, орус улуска алдар кылдыр парлатынган. Низами Гяндживиниң «Искендер—Намэ» болгаш «Чеди чараштар» деп поэмалары-биле ук ном эгелээр. Ында азербайджан шүлүкчү М. Ф. Ахундовтуң «А. С. Пушкинниң өлгенинге» деп шүлүүн парлаан. Ол болза, улуг орус шүлүкчүнүң өлгенинге хамаарышкан шүлүктерниң бирээзи болур.

Чыындының ийиги кезээнде совет шүлүкчүлер Самед Бургуннуң, Сулейман Рустамның, Расул-Рзаның болгаш өскелерниң-даа совет улустарның болгаш улуг акызы—орус улустуң шылгарангай ролюн ырлап турар чогаалдарын парлаан.

Үшкү чүүлүнде ашугтарның—улустуң уран-чүүлүнүң болгаш ырларының хевирлерин киирген.

(СЭТА).

Колхозчу малчыннырның дуржулга солчуушкуну

ЯРОСЛАВЛЬ. Гаврилов-Ямский районнуң Введенскиниң көдээ клубунуң ажылдакчылары колхозчу малчыннарның дуржулгаларының солчуушкун кежээзин организастаан. Ол кежээге Коромысловск МТС-тиң кол зоотехниги эш Грачева «СЭКП ТК-ның сентябрь Пленуму болгаш малчыннарның сорулгазы» деп илеткелди кылган. «Красная поляна», «12 Октябрь», «Новый строй» көдээ ажыл-агый артельдериниң мал ажылының фермаларының эң эки ажылдакчылары ниитиниң малының продуктулуг чоруун оларның канчаар бедидип турарының дугайын чугаалааннар.

Петровский районнуң Осинск көдээ клубунуң организастааны колхозчу малчыннарның кежээзи дыка солун болуп эрткен. Ол кежээге «Ленинские дни» колхозтуң фермаларының ажылының түңнелин үндүрген болгаш эң эки малчыннарның күш-ажылын көргүзүп турар фотоделгелгени аскан турган.

Дуржулга солчуушкунунуң кежээлерин ол ышкаш Даниловский, Некрасовский, Любимский болгаш областың өске-даа районнарының көдээ клубтарынга эртирген.

(СЭТА).

* *

ПРОДАЖА
Сельхоз-продуктов
принятых
на комиссию
от
колхозов

Центросоюз колхозтардан тургусkан комиссияның хүлээп алганы көдээ ажыл-агый продуктуларының садыглаашкынын Москваның рыноктарында организастаан.

Чуруу Э. Евзерихинниң. СЭТА-ның пресс-клишези.

МТС-тиң механизаторлары он хонуктуң онаалдазын ап турар

САРАПУЛ (Удмурт АССР-де). Сарапул МТС-те трактор бригадаларының ажылының планнаашкынын колхозтар даргаларының болгаш бригадаларының киржилгези-биле чорудуп турар. Трактор бригадазының бүрүзү декада онаалдазын ап турар болгаш 10 хонгаш-ла нарядтарның күүселдезиниң түңнелдерин үндүрүп турар. Күш-ажылдың шак ындыг организациязы механизаторлар биле колхозчуларның арызында кады ажылдажылганы быжыглаарынга ужур-дузалыг болуп, кышкы хемчеглерниң планының күүселдези дээш харысалгалыг чорукту бедидип турар. Техниканың ажыглалы экижээн.

Сарапуль МТС-тиң механизаторларының ажылының дуржулгазын республиканың бүгү машина-трактор станцияларынга нептередир деп шиитпирлээн.

(СЭТА).

Тывыш кооперациязының чаа бүдүрүлгелери

СВЕРДЛОВСК. Свердловскиде хеп чуур машиналар кылыр заводтуң тудуу дооступ турар. Ооң ажыглалга кирерин 1954 чылда деп көрген. Ол завод чыл бүрүде 3 муң машиналарны бүдүрүп үндүрер.

Бо бүдүрүлге болза, хоорайның тывыш кооперациязының дыка хөй чаа тудугларының бирээзи. Мында металл кылыглар кылыр заводту тудуп турар, ол завод соңга, эжик-херекселдери дээн ышкаш чүүлдерни кылыр. «Производственник» артельде бажың херекселдери кылыр цехти ажыдып турар. Свердловскиде эң улуг бүдүрүлге болур амыдырал хандырылгазының комбинадын организастап турар.

(СЭТА).

Колхозтар ногаалар тарылгазынга белеткенип турар

БОРОВИЧИ (Новгород области). Боровичиниң райкүүскому районнуң колхозтарынга ногаалар өстүрерин көвүдедириниң талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган. Ногаа культураларының тарылгазын хоорайдан ырак эвесте турар 15 колхозтарга мөөннээн. Эрги парниктерниң аштап-арыглаашкыны доозулган болгаш база 500 рамаларның оңгарларын каскан.

Колхозтарның бүгү ногаа өстүрукчүлерин үлетпүр бүдүрүлгелерниң коллективтери шефке алган. Олар ногаалар бүдүрүлгезин калбартырынга дузалажып турарлар.

(СЭТА).

*

Мал фермаларында суг дамчыдылгазы

КУЙБЫШЕВ. Кряжск МТС-тиң механизаторлары Молотовский районнуң Калинин аттыг колхозунуң мал ажылының фермаларында суг дамчыдылгазын кылганнар. Сугну электрилиг насостуң дузаламчызы-биле берип турар.

Кошкинский районнуң Тельман аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң суг дамчыдылгазын Погрузинск МТС-тиң механизаторлары кылганнар. Ол станцияның механиги эш Скориновтуң кылганы буга казыкчызының ачызы-биле хөөлбектен фермаларже оңгарларны каскан. Механизаторлар 1380 метр хоолайны салып, хөөлбек кыдыында насос станциязын тургускан болгаш ийи инек кажааларында суг мөөңнээр суургаларны тургусканнар. Суг хандырылгазын механизастаанының ачызында колхоз муң-муң күш-хүннерин камнап алыр.

Амгы үеде областың өске-даа колхозтарында суг дамчыдылгазының чаа шугумнарын кылып турар.

(СЭТА).

Мал ажылындан бедик олча-ажыктар

ЧИТА. Областың колхозтарында чылдың баш удур түңнелин үндүрүп турар. Ниитиниң ажыл-агыйының кол адыры мал ажылы болуп турар Забайкальениң ховулуг кезээниң колхозтары эки түңнелдерни чедип алган.

Агинскоениң Бурят-Моол национал округунуң Киров аттыг көдээ ажыл-агый артелинде 25 муң хире хой, мыйыстыг бода мал, хаван бар. Ниитизи-биле 1800 муң рубль олча-ажыктың барык-ла бүдүн чартык миллион рубль хирезин мал ажылындан алган. Ол округтуң 12 көдээ ажыл-агый артельдериниң мал фермалары миллион ажыг рубльдиң олча-ажыын бергеннер.

Мал ажылының улам ыңайгы хөгжүлдезинге дыка хөй түңнерни көдээ ажыл-агый артельдери ажыглап турар. Колхозтар үш айның дургузунда ниитиниң малын экижидери-биле элээн каш муң баш үлегерлиг малдарны садып алганнар. Чаңгыс-аай хевириниң он-он кажааларын тудуп, фермаларны механизастаарынга херектиг дерилгелерни садып ап турар.

(СЭТА).

Чаа суурнуң кижилери

— Силерниң көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүннеринден кымны эң эки болгаш ак-сеткилдиг ажылдакчы деп санаар силер?

Колхозтуң партия организациязының секретары В. М. Бадан кезек када ыыт чок олурду. Ук айтырыг аажок чугула болгаш улуг ужур дузалыг айтырыг болган боор.

— Ындыг кижилер бисте хөй. Ынчангаш оларның иштинден кым эң эки деп чугаалаарындан арай бергедеп тур мен.

Бодунуң колхозунуң, бодунуң кижилериниң дугайында чоргаарланган сеткил-сагыжы-биле эш Бадан мынча деп чугаалай-дыр:

— Хойжу Салчак Чыдымның дугайын силер дыңнаан боор силер аа? Бо чылын ол анаа быжыглаан 145 төрүүр хойлардан 162 хураганнарны алган болгаш менди доруктуруп өстүрген. Хойжу Бичи-оол, инекчи Сарыг-оол болгаш бистиң өске-даа малчыннарывыс эки ажылдап турарлар—деп чугаалааш, Бадан соңга караанда баарды. Баштаар чериниң конторазының мурну-биле шөйүлген орук кежилдир башкылар чурттаар бажыңның ханазын тудуп турары тодаргай көстүп, оортан балды, хирээ даажы дыңналып турган.

— Тудугжулар ортузунда кайгамчыктыг кижилер база-ла эвээш эвес. Ылаңгыя тудугжулар Хуужаан, Эренчин, Хомушку олар улуг хүндүткелди эдилеп, бүдүрүлге онаалдазын 180—200 хуу күүседип турарлар, оларның ажылының шынары база эки деп Бадан бодунуң чугаазын уламчылап олурган.

Хереэженнер тудуг ажылында база идепкейлиг киржип турарлар. Оларның иштинден чамдыктары, чижээ, коммунист Карбы, комсомолчу Таня, Манзыл болгаш Бичик олар эрлерден тудакчок ажылдап турарлар.

Бо эштерниң болгаш тудуг бригадазының өске-даа кежигүннериниң мурнакчы күш-ажылының ачызында бистиң артельдиң төвү кыска хуусаа иштинде танытынмас кылдыр хөгжээн. Суурну ам 120 чуртталга бажыңнары, өске-даа бүдүрүлге болгаш культура-амыдырал тудуглары каастап турар.

Тудугнуң чедиишкинниг чорup турары болза, бо участокта ажылдап турар колхозчу бүрүзү көшкүн араттарны сууржуң амыдыралче дүрген шилчидериниң сорулгазын шиитпирлээри ооң күженишкинниг ажылындан хамааржырын билири-биле тайылбырлатынар.

Бадан тапкылап олургаш, бир-ийи минута болган соонда:

— Бистиң чазаныкчывыс Салчак Чанзанны билир боор силер. Ол дээрге, назылап кыраан болза-даа нийти херекке болунуң күш-ажылының үлүүн бээр дээш кызымаккай ажылдап турар кижилерниң бирээзи боор. Ол ам алдан ажыг харлыг. А, бир эвес ооң ажылдап турганын көрген болзуңарза... Ону чугаалааш секретарь стол артынга туруп келгеш, чазаныр мастерскаяже баарын сүмелээн.

Бис дорт болгаш улуг делгем кудумчулап базыптывыс. Бир кезек болгаш эш Бадан кылажын оожургаткаш, мырыңай чап-чаа тудкан бажыңнар уунче айыткаш, мынчап чугаалады:

— Бо бажыңга эрткен неделяда тудуг бригадазының бызанчызы эш Мөнге көжүп кирген, а дуу ол шифер-биле крышалаан бажыңда № 1 хову бригадазының кежигүнү Иэнмаа бурунгу хүн чаа көжүп кирген.

Бо чылын бис чурттаганың 16 бажыңнарын тудар деп планнаан бис, ынчаарга бистиң бызанчыларывыс колхозчуларны өглерден чаагайжытынган бажыңнарже дүргенне көжүрер деп оралдашпышаан, 24 бажыңнарны тутканнар, чыл төнчүзүнге чедир база бир каш бажыңнарны тударлар.

— Чазаныр чер бо-дур. Ийи чыл бурунгаар бо бажың дээрге суурнуң кыдыы турган, а ам дээрге, ону саман-даа, ыяш-даа тудуглар долганы бергенин көрбес силер-бе! Ындыг болза-даа, ол ам-даа эвээш, бис ам-даа хөй чүүлдерни кылыр ужурлуг бис—деп чугаалаан. Эш Бадан бо сөстерни онза утка шынарлыг хевирлиг кылдыр чугаалаан. Ол оозу-биле чаа суурнуң коллективтиг ёзу-биле чурттап, амыдырай берген кижилери чүнү-даа кылып шыдаар аргалыглар деп чүвени илереткен.

Бис чазаныр мастерскаяда кирип келдивис. Хол хирээлерин, шүүчелерни, харыылдарны болгаш өске-даа херекселдерни ханада эмгежескелиг кылдыр аскылап каан болду. Верстактарның бир талазында соңгалар, эжиктер чаактарын чыый салгылап каан чыдыр. Мастерскаяның белеткээни табуреткалар, столдар ол черде база турлар, ханада чыпшыр чаа шкаф база тур. Баштай көөрге ол анаа-ла бир болууш-кун ышкаш сагындырар. А, бир эвес ханы бодаар болза, мастерская шоолуг улуг эвес болза-даа, чаа суурнуң кижилери чаа ёзу-биле, чаа амыдырал-биле чурттап турарын тайылбырлап турар. Ынчаарга чаа амыдыралда кижилерге столдар, сандайлар, ном шкафтары, ном салыр чүвелер болгаш өске-даа херекселдер херек. Бо бүгү херекселдерни оларга колхозчу-чазаныкчылар кылып берип турарлар.

— Чазаныкчылар эрткен айның онаалдазын 140 хуу күүсеткен. Ылаңгыя эш Чанзан онза эки ажылдаан —деп Бадан чугаалаан. Ол чазаныкчы канчаар ажылдап турарын көрүп тур бис. Ооң бедик эвес бүдүжүнде онза бүдүрүмчелиг, ажыл-агыйжы шинчи көстүп турган.

— Чазаныкчы Чанзан чамдык хүннерде ийи нормаларны күүседип турар—деп секретарь дыңнаткан.

Салчак Чанзанның бүдүрүлге талазы-биле чедиишкиннери черле билдингир. Ол шаанда амыдыралдың бүгү-ле аар-берге чүүлдерин бодунуң эгиннериниң кырынга чүъктеп чорааның болгаш совет эрге чагырга, колхоз анаа чүнү бергениниң эки билир.

— Бичиимде дарган болуп өөренип көөрүн оралдашкан мен, ынчаарда, сээң херээң мал кадарары болур дээш мени ынатпайн барган. Мен амыдыралымның үштүң ийизи хирезин байларның хоюн кадарып эрттирген мен. Ону кандыг амыдырал дээр боор, мен дүне безин тыштанып удувайн чораан мен. Өг-иштинде 8 кижини канчап чемгерип, хепкерип азыраар чоор деп бодалды үргүлчү сактып чораан мен—деп Салчак Чанзан чугаалап турар.

Чанзанның амыдыралы ам сыр өске апарган. Колхоз анаа ийи өрээл бажыңны тудуп берген. Ук бажыңның иштинде плиталыг печка бар. Бажыңның ишти чылыг, чырык, ханаларында Коммунистиг партияның, совет күрүнениң баштыңчыларының портреттерин, өг-бүлениң фото-чуруктарын аскан. Бажың иштинде долдур номнарлыг этажерка, демир оруннар база бар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга ол материал талазы-биле бүрүн чедимчелиг чурттап турар.

Г. ДМИТРИЕВ.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Партийжи информация—оперативтиг удуртулганың кол чүүлү

Политика талазы-биле шын, оперативтиг удуртулганы чорудары ажыл-херектиң чер-черде байдалын эки билиринден, болуушкуннарның хөгжүлдезин баш бурунгаар көөрүнден шуут хамааржыр. Шиитпирлерни шын үндүрер болгаш оларны амыдыралга чедиишкинниг боттандырар төлээде, марксисчи-ленинчи теорияга үндезилээш, массаларның дуржулгазын, коммунизм дээш демиселдиң түңнелинде тыптып турар бүгү-ле чаа болгаш үнелиг чүүлдерни кичээңгейлиг өөренип көөрү эргежок чугула.

Партийжи информация болза, партияның хүн-оүрүдеги ажыл-херээниң эң чугула болгаш кол айтырыгларының чер-черде байдалын, үнелиг эгелээшкиннерни чогуур өйүнде илередир, ол талазы-биле чогуур хемчеглерни алырынга, партийжи-политиктиг, партийжи-организастыг ажылдарның дуржулгаларын өөренип көөрүнге болгаш нептередиринге дузалаар. Ажылда четпестерни өй-шаанда тып, оларны узуткаарын ол хандырар, районнарда азы колхозта болгаш бүдүрүлге черлеринде, өске-даа чер-черде херектиң боттуг байдалын чырыдар.

Партийжи информацияның ол бөдүүн болгаш чугула негелделерин областың чамдык партия райкомнары, эге организациялары күүсетпейн турар. Үстүнде турар органнарже чорудуп турар информацияларга ажыл-херектиң херек кырында байдалын тода көргүспес, ону озалдадыр чүүлдер бар.

Чөөн-Хемчик районнуң партия эге организацияларынга отчёт-соңгулдалыг хуралдар бо чылдың сентябрь 5-те болуп эрткен турбуже, оларның түңнелиниң дугайында информация СЭКП обкомунга чүгле ноябрь 3-те кииртинген. Ооң-биле кады ол отчёт-соңгулдалар партия эге организацияларының ажылының дуржулгаларын, чедер четпестерин канчаар илереткени, оларның ужур-дузазы, партия организацияларының адресинге коммунистерниң шүгүмчүлелдери, отчёттуг үеде эге организацияларның ажылының долу анализи ында көргүстүнмээн болган.

Партияның Чаа-Хөл, Эрзин, Барыын-Хемчик райкомнары информацияны чүгле үстүкү органнарның негээнин ёзугаар азы кампания ажылдарның түңнелдерин таварыштыр кылырынга өйлежип турар. Оперативтиг удуртулганың кол чүүлү—партийжи информация таварылгадан таваржылгаже эвес, доктаамал болур ужурлуг болгаш партия организацияларының ажыл-чорудулгазың көрүнчүктелдир көргүзер ужурлуг.

Информацияны шын, чогуур өйүнде кылырынга чугула черни ооң үнер дөстерин чедир ажыглаары ээлээр. Партия райкомнарынга информацияның үнер дөстериниң бирээзи болза, нииты кежигүннерниң, бюро хуралдарының протоколдары болур. Протоколдар болза, партия эге организациялары кандыг айтырыгларны чугаалажып көрүп турарын, оларны чогуур өйүнде шын шиитпирлеп, кол сорулгаларны кичээңгейиниң төвүнде тургузуп турар бе дээрзин тода көргүзер. Чамдык СЭКП райкомнарының секретарьлары, килдистер эргелекчилери партия хуралдарының протоколдарын номчувайн, анализтеп көрбейн, оларның канчаар кээп турарын хынавайн турарлар.

Тожу райкүүскомда партия эге организациязы (секретары эш Забеев) бо чылдың июнь, июль айларда эрттирген партия хуралдарының протоколдарын, Сыстыг-Хемде ыяш ажылагый черинде партия эге организациязы бо чылдың эгезинден июль айга чедир болган хуралдарның протоколдарын амга чедир СЭКП райкомунга киирбээн. А партия райкомунуң секретарьлары эштер Намзын, Благинин, Дастай-оол болгаш партия, профэвилел, комсомол организацияларының килдизиниң эргелекчизи эш Дажыжык олар ону херекке албааннар, протоколдар-биле ажылды чогуур негелдеге дүүштүр тургуспааннар.

Партия эге организацияларының үстүнде турар органнарга киирип турары отчёттары, бижимел илеткелдери, удуртур ажылдакчыларның тус-тус партактивтер-биле, эге организациялар секретарьлары-биле чугаалажылгазы партийжи информацияның чугула үнер дөстери болур. Оларны бистиң чамдык удуртур ажылдакчыларывыс, райкомнар секретарьлары ажыглавайн, чер-черде байдалды үргүлчү информациялап турарынга партия эге организацияларының секретарьларын чаңчыктырбайн турар. Оон дужжук, СЭКП-ниң Тожу, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик райкомнары боттарының эге организацияларга сургакчылап чораан ажылдакчыларының чер-черде байдалдың дугайында информациязын албайн келген.

Ол ышкаш районнарда ажыл-херектиң, партийжи амыдыралдың байдалдарының дугайын СЭКП обкомунга доктаамал информациялап турарының харыысалгазын бодунга алыр хүлээлгелиг эштер, партия райкомнарының секретарьлары, безин бо чугула херекти үнелеп көрбейн турар фактылар бар. Партияның Чаа-Хөл, Тожу райкомнарының секретарьлары эштер Бегзи, Намзын олар партия организацияларында отчёт-соңгулдалыг хуралдарның чорууп турарының дугайында СЭКП обкомунга телефон-биле информация дамчыдып бээринге акша көрдүнмээн, шыдавас бис дээр хөөнну медеглеп турганнар.

—Партия обкомундан телефоннап келбээн шаанда телефон-биле информация дамчыдып бээрин райком ажылдакчыларынга хоруп каан мен—деп эш Бегзи медеглеп турган. Партияның Тес-Хем райкомунуң секретары эш Наскыл-оол партия, профэвилел, комсомол килдизиниң эргелекчизиниң телефон-биле информация бээринге чүгле 5 рубль чарыгдаарын доктаадып турган. Ындыг чоруктар партийжи информацияны шын чорударынга шаптыктап турар.

Райкомнарда болгаш хоорkomда информация ажылын оларның партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының килдистери чорудуп турар. Партийжи информацияның доктаамал хөделиишкинин хандырары-биле райкомнар ону ол килдистиң инструкторларының бирээзинге быжыглап турар. Ол болза, информация кылырындан райкомнуң өске килдистерин азы өске ажылдакчыларын хостап турары ол эвес-тир. Информацияны райкомнуң бүгү килдистери кылыр хүлээлгелиг.

Үстүнде турар органнарга информация бээрин тус-тус ажылдакчылар эвес, харын ооң нииты харыысалгазын партия комитединиң мурнундан бодунга ап турар секретарь хүлээр ужурлуг. Ындыг турбуже, СЭКП Улуг-Хем райкомунуң секретары эш Самбаа, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының килдизиниң эргелекчизи эш Юртаев олар информация ажылын инструктор эш Максырга бүрүнү-биле дагзып турары шын эвес.

Партия эге организацияларының секретарьлары, партбюролар партия организацияларының амыдыралында болуп турар чугула болуушкуннарны, ажыл-херектиң байдалын боттары-биле үстүнде турар органнарга үргүлчү информациялап турар хүлээлгелиг.

Коммунистиг тургузуушкуннуң улуг болгаш нарын сорулгалары ам үеде партийжи удуртулганың деңнелин бедидерин негеп турар. Ону чедип алырынга доктаамал, шын тургустунган болгаш чогуур өйүнде партийжи информация онза ужур-дузалыг. Ынчангаш, партия ажылының ол адырынга удуртулганы шиитпирлии-биле экижидер херек. Информация херээнге чүнүң-даа мурнунда партия райкомнарының секретарьлары хүн-бүрүнүң кичээңгейин салып, информация ажылында четпестерни чайладырынче аппараттың ажылын угландырып ажылдаар ужурлуг. Партийжи информацияны оперативтиг удуртулганың болгаш коммунистерниң калбак массалары-биле, бүгү ажылчы чоннар-биле партия комитеттериниң харылзаазын быжыглаарының чугула чепсээ болдурар херек.

Р. ДАЛАЙ-ООЛ,
СЭКП обкомунуң информация секторунуң эргелекчизи.

Чер болгандан

СЭКП Төп Комитединиң сентябрь Пленумунуң доктаалын ёзугаар Бай-Хаак МТС-тиң механизаторлары мурнундагызындан ниитизи-биле 4600 хөй рубльди ай санында ап турар. Доктаал үнериниң мурнунда ап турганындан сөөлгү айда тракторист Ф. Никонов—250 рубль, комбайнёр В. Ермолаев—213 рубль, тракторист П. Кондрашев—280 рубль хөйнү алганнар.

* * *

Улуг-Хем районнуң Киров аттыг кодээ ажыл-агый артелинде чеди чыл школазының келир өөредилге чылында оттулар ыяжын тайгада 8 кижи (удуртукчузу эш Чамзырын) белеткеп турар. Олар баштайгы ийи неделяда 160 кубометрни кылган, белеткетинген ыяшты 4 шанактыг аъттарлыг тускай бөлүк школаже сөөртүп эгелей берген.

* * *

Барыын-Хемчик районда «Совет Тываның беш чылы» колхозтуң тараажылары Эдегейден чаа буга казып үндүрген. Ол болза, колхозтуң бо күзүн аңдарганы 340 ажыг гектар шөлүн, элээн хөй ногаа болгаш сиген шөлдерин суггат-биле хандырып шыдаар.

* * *

Кызыл хоорайның харылзаа конторазының ажылдакчылары чоннуң мурнунга бараан болур хүлээлгезин ак-сеткилдиг күүседип турар. Почтальон Валентина Терехова ноябрьның онаалдазын он хонук бурунгаар ажыр күүсеткен. Почта агентизи Галина Меркушина ноябрьда телеграмма, шилчидилге болгаш посылка сайгарарының орулга планын 150 хуу чедирген.

* * *

«Коммунизмче орук» колхозта «ВКП(б) төөгүзүнүң допчу курзун» өөрениериниң бөлгүмү Чөөн-Хемчик районда дээре ажылдап турар. Кичээл доктаамал хүннеринде болуп, пропагандистер Белек, Буян олар лекцияларны колхозтуң амыдыралында чижектерге холбаштыр билдингир номчуп турар. Дыңнакчыларда Саны, Кызыл-оол, Лопсан, Семис-оол ышкаш белеткелдиг эки өөренип турар колхозчулар хөй.

* * *

Тураның машина-трактор станциязының коллективи 1954 чылдың парлалга чагыдылгазы-биле 200 ажыг янзы-бүрү солуннар болгаш сеткүүлдерни бижиткен. Ылаңгыя зоотехник Епифанов, агроном Федоренко, маска кагыкчызы Михайлов, комбайнёр Фролов олар бо ажылга мурнакчы болган.

* * *

Тес-Хем районда Калинин аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң малчыны 67 харлыг Шоюң ниитиниң малын өстүрер ол чугула болгаш харыысалгалыг хүлээлгеде 4 чыл ажыр эки ажылдап келген. Ооң кадарган чылгызы чыл бүрү мендi, семис болуп турар. Бо чылын төрээн 21 белериниң 21 кулуннарын ол бүрүн доруктуруп алган. Колхоз баштаар чери анаа күш-хүннүң немелде төлевиринге 1 богба берген.

ССРЭ-НИҢ ДАШТЫКЫ ХЕРЕКТЕР МИНИСТЕРСТВОЗУНДА

Декабрьның 7-де АКШ-тың элчини дээрги Ч. Болен ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министри В. М. Молотовка чораан болгаш атомнуг чепсек дугайында айтырыгның талазы-биле КНО-нуң Кол Ассамблеязынга президент Эйзенхауэрниң декабрьның 8-те чүве чугаалаар деп турарының дугайын дыңнаткан. Бодунуң чазааның даасканың ёзугаар элчин АКШ-тың президентизиниң чугаазынга кирген турар саналдарже кичээңгейни углаарын дилээн.

В. М. Молотов информация дээш элчинге өөрүп четиргенин илереткеш, атомнуг чепсек дугайында айтырыг аажок чугула айтырыг болуп турар, ынчангаш бо айтырыг талазы-биле АКШ-тың президентизиниң чугаазын совет чазак ооң мурнундагы ындыг янзылыг таварылгаларда ону ол канчаар көрүп келгени ышкаш база бүгү шыңгыызы-биле көөр апаар деп медеглээн.

Декабрьның 9-та дээрги Ч. Болен президент Эйзенхауэрниң сагындыртынган чугаазындан үзүндүнү В. М. Молотовтуң адресинге чагаа-биле чорудуп берген.

Хөй-нииты чемненилге чериниң ажылын бедик деңнелче

Совет эрге-чагырганың чылдарында Барыын-Хемчик районнуң төвү Кызыл-Мажалык суур бүдүрүлге болгаш культура талазы-биле көскү чедиишкиннерлиг болуп турар. Суурда ажылчын, албан хаакчыттарның, интеллигенцияның болгаш өөреникчилерниң саны чыл тудумна өзүп турар.

Суурнуң чанында мурнакчы совет техника-биле чепсеглетинген МТС, совхоз болгаш бүдүрүлге черлери ажылдап турар. Бо бүгү чүүлдер болза, районнуң моон соңгаар улам-на чечектелдир сайзыраарының быжыг суурун салып турар.

Байдал ындыг турбуже, районнуң удуртукчулары ажылчы чоннарның үргүлчү өзүп турар материалдыг негелделерин хандырар айтырыгны хүн бүрүнүң практиктиг ажылының кичээңгейинге тургуспайн турар.

Моон тодаргай барымдаазын районда хөй-ниитиниң чемненилге черниниң ажылындан көрүп болур. Район төвүнде хереглел кооперациязының бир столоваязы бар. Ооң ажылы тендии багай байдалда турар деп районнуң удуртукчулары 1952 чылда-ла чугаалашканнар. Оон бээр бир чыл эрткен. Бо аразында районнуң удуртур ажылдакчыларының составында элээн хөй солчуушкуннар болган.

Моон-биле чергелештир столовая ажылы экижиир боор деп суурнуң ажылчы чоннары, интеллигенциязы манап турганнар. А херек кырында чүл дээрге, столоваяның ажылы сегиир хамаанчок, улам сандаргай байдалда туруп турар.

Чемненикчилерге тон азар чер белеткевээн ужурунда тонун, бөргүн, чагызын ужулбас ол хевээр чемненип турар. Ол столоваядан дүрген чемненип алыр ужур чок. Ынчаарга столоваяның ажылдакчылары, эң ылаңгыя чем дажыкчылары-биле таныш кижи ээлчег манавайн дүрген чемненип алыр. Арай деп оргаш чемни садып алза-даа, ону таарымчалыг байдал-биле чемненип алыры берге. Чамдык кижилер столдарны долгандыр тургулап алган ээлчег манаан, чамдык кижилер чем-даа ишкени көзүлбес, ынай-бээр хөлзеп кылаштажып, чемненикчилерге болгаш чем дажыкчыларынга шаптык ужураштырып, ында-мында ыт-шимээн үндүрген тургулаар. Мынчангаш харын столовая эвес, кандыг-бир базар шөлүнде олурган ышкаш сагындырар.

Столоваяның иштинде буфет бар. Ону колдуунда-ла эзирик арагачылар дуглап алган турар. Оон анаа элээр кижилер чаңгыс папирос садып алыр дээш безин бир шак манаар ийикпе, чамдыкта куруг чоруй баар ужурга таваржыр. Столоваяның ажылының багайын районнуң удуртукчулары билип турарлар. Ынчалза-даа ол четпестерни узуткаар хемчеглер албайн турар. Столоваяның директору эш Аракчааны көөрге, кежээниң-не халамыр эзирик, столоваяда буфет эжиинде турар.

Райпо даргазы эш Эректол столоваяга чамдыкта чедип келгеш ынай-бээр топтап көргеш, хүлүмзүреп катыргылааш, кандыг-даа айтыышкын-сүме чокка үнүп чоруй баар.

Районнуң удуртукчулары боттарының бажыннарынга чемненип алыр төлээде, столоваяда хүн-бүрү болуп турар байдал-биле эки таныш эвес дээрзи билдингир. Ол таарымча чок байдалдарга колдуунда-ла столоваядан үргүлчү чемненир кижилер, база ынай-бээр эрткен чорумал кижилер таваржып турар. Хөй-ниитиниң чемненилге черлериниң ажылын экижидерин Совет чазак чугулага көргеш, ол дугайында тускай доктаалды үндүрген болгай.

Ону күүсетпишаан, район төвүнде столовая ажылын сегидип, ону ажылчы чоннарның ылаптыг, культурлуг чемненилге чери кылдыр тургузар дээш райпо баштаар чери боттуг хемчег алыр ужурлуг.

Т. ТЮЛЮШ.

КОЛХОЗ ДАРГАЗЫ

Көдээниң социалистиг чаартылгазы дээш, колхозчу тургузугну тургузары болгаш быжыглаары дээш демиселге Коммунистиг партияның эң чугула сорулгаларының бирээзи болза, колхозчу бүдүрүлгениң хөй муң талантылыг организакчыларын, колхозтарның удуртукчуларын кижизидери болуп турар.

Колхозчу көдээде удуртукчу кадрларның хөй санныг отряды, чүнүң-даа мурнунда колхозтарның даргалары өзүп үнгенинге бистиң совет чуртувус чоргаарланыр эргелиг. Чүс-чүс болгаш муң-муң колхозтар ниитиниң ажыл-агыйының хөгжүлдезинге болгаш быжыгланыышкынга, шөлдерниң дүжүттүүн болгаш мал ажылының продуктулуун көдүреринге, колхозчуларның материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидеринге шылгарангай чедиишкиннерни чедип алганнар.

Мурнакчы колхозтар улуг чедиишкиннерни боттарының удуртукчу кадрларының, баштаар черлериниң, ылаңгыя колхозтар даргаларының улуг ачылыы-биле чедип алганнар. Колхозтуң чедиишкиннери болгаш четпестери бирги ээлчегде даргазының талазындан удуртулганың шынарындан хамааржыр деп чугаалаза хөөрем чорук болбас.

Москва областың Раменский районунда Молотов аттыг колхозтуң даргазы Николай Иванович Пузанчиковтуң ады совет чуртта билдингир. Үш чыл бурунгаар Молотов аттыг колхозтуң бүдүрүлгезиниң деңнелинден дыка хожудап калган элээн каш үүрмек артельдер ол колхозка катышканнар. Н. И. Пузанчиковка баштаткан баштаар черниң ажыл-херекти билдилиг чорутканының ачызы-биле эрткен үш чылдарда колхоз ниитизи-биле, ында катышкан мурнунда хожудангай чораан артельдер бурунгаар базымны кылган болгаш бедик хөгжүлделиг база хөй орулгалыг ажыл-агый болу берген. Сүттү саап алыры ортумаа-биле бир инектен 2500 килограмм турганындан 4208 четкен. Колхозчуларга күш-хүнүнге акша-биле алырга барык чээрби алды рубль бердинген. Чуртка көдээ ажыл-агый продуктуларының элбекшилин тургузарынга чедип алза чогуур тараа шөлү, шынаалар болгаш одарларның чүс гектар бүрүзүнден алыр продуктуларның нормаларын колхоз шагда-ла ашкан.

Ам база бир чижек. Кострома областа «Октябрь 12 чылы» колхозту көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин эки билир Прасковья Андреевна Малинина удуртуп турар. Ооң удуртуп турары колхоз тараа шөлүнүң, шынааларның, одарларның гектар бүрүзүнден 2113 рубль орулганы ап турар, ол—кожазы Май бири аттыг колхозтуундан барык он үш катап хөй болуп турар. Эш Малинина мал чемгерер картофельдиң бүдүрүлгезин организастаан болгаш картофельди саар инектерниң чемгерилге рационунга хөйү-биле киирген. Ында инек бүрүзүн чыл дургузунда 4—5 тонна картофель-биле чемгерип турар. Ооң түңнелинде инек бүрүзүнден сүттүң саалдазы беш муң килограмм ашкан.

Он-он болгаш чүс-чүс ындыг аттарны адап болур. Москва областа Федор Степанович Генералов болгаш Петр Иванович Ажырков, Украинада Константин Ефстафьевич Цыбенко, Горький областа Иван Абрамович Емельянов, Чуваш АССР-де Сергей Ксефонтович Коротков, Киров областа Петр Алексеевич Прозоров, Белоруссияда Кирилл Прокофьевич Орловский, Узбекистанда Абдулла Артыков, Казахстанда Албергенов болгаш өскелер-даа колхозтарны удуртуп шыдаар билдилии-биле сураглыглар. Мурнакчы колхозтарның чедиишкиннериниң чажыды чүдел? Чүнүң-даа мурнунда ында кадрларны шын шилип алганында болгаш таарыштыр тургусканында. Колхозтарның даргалары ажыл-херекти эки билип, ажыл-агыйны башкарып чорудуп шыдаарлар, бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазынга колхозчуларга болгаш колхозчу активке даянып турарлар. Ында—колхозчу амыдыралда болгаш колхозчуларның кижизидилгезинде партия организацияларының ролю ёзулуг-ла көскү болуп турар. Эки дарганың уран чоруу болза, ооң колхозчу бүрүзүн, ооң арга мергежилдерин база болдунар аргаларын билиринде, кижи бүрүзүнүң инициативтиин, эрес-дидимин болгаш дааскан ажылынга ынакшылдыын деткип болгаш хөгжүдүп, чамдык хожудангай колхозчуларның чиижең хөөннерин шиитпирлии-биле үзе кирип турарында болур.

Кажан партия улусту СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң шиитпирлерин күүседиринче мобилизастап, кажан ол эң чоокку ийи-үш чылдарда көдээ ажыл-агый продуктуларының бүрүн элбекшилин тургузуп алыры дээш демиселди чорудуп турда, ам колхоз даргазының ролю онза болуп турар. Колхозтарга, ылаңгыя хожудангай колхозтарга бүдүрүлгениң деңнелин дыка көдүрериниң, шөлдерниң дүжүттүүн болгаш мал ажылының продуктулуун бедидериниң сорулгазы тургустунуп турар. Ол сорулга берге, ынчалзажок колхозтар күүседип шыдаарлар, ол күүсетинген турар ужурлуг болгаш күүсетинер ужурлуг-даа.

Партия организациялары колхозтарны дуржулгалыг, дааскан ажыл-херээн билир болгаш аңаа ынак даргалар-биле быжыглаан турар болза, СЭКП ТК-ның Пленумунуң айтып турары көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдер хемчеглер талазы-биле соңгаарлатынмас хемчеглер чедиишкинниг дүрген боттаныр. Дарга болза, колхозта шиитпирлиг кижи болур дээрзин билир херек. Ол партияның болгаш колхозчуларның бүзүрелин кадагалаан. Ол партияның болгаш чазактың директиваларының, колхозчуларның тура-соруунуң херек кырында күүседикчизи. Ынчалза-даа ол хире бедик хүлээлгелерни кижи бүрүзү угбас. Ынчангаш колхозтар даргаларын шилип алыр болгаш кижизидери партия организацияларының эң чугула хүлээлгези болуп турар. Партия организацияларының ажыл-чорудулгазын үнелээрде, чүнүң-даа мурнунда, оларның колхозтар даргаларын канчаар шилип ап, оларны практиктиг ажылга канчаар өөредип турарын барымдаалап көөр. Сөөлгү үеде чамдык партия организациялары колхозтар даргаларын шилип алырының херээн экижиткеннер. Белоруссияда колхозтар даргаларының албан хүлээлгезинче депшидип үндүрери-биле ажылдакчыларның улуг бөлүүн шилип алган, оларның иштинде чүс он сес көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери бар. Шилип алганнарның аразында район болгаш область звенозунуң эвээш эвес партия болгаш совет ажылдакчылары база бар.

Ооң-биле кады чурттуң чамдык районнарында колхозтар даргаларын шилип алырының болгаш кижизидериниң херээ четпес тургустунганын демдеглевейн барып болбас. Калинин областы ап көрээлиңер. Ында колхозтарда удуртур ажылга чоруп болур хире каш-ла кижи шилип алдынган. Ол хөй эвес кижилерниң бөлүү-биле безин партия обкомунуң болгаш облкүүскомнуң ажылдакчылары ханы таныш эвестер, оларның ажылчы шынарын билбестер.

Ол чижектиг байдал Киров областа база бар. Ында элээн хөй колхозтарны дуржулгалыг ажылдакчылар-биле быжыглаары негетинип турар. Ындыг турбуже партия обкому болгаш облкүүском эргежок чугула курлавырны тургузар ажылды барык кылбайн, даргаларның албан хүлээлгезинге сүмелеп болур практиктерни болгаш тускай эртемниглерни өөренип көрбейн турар. Областың алдан районнарында колхозтарга удуртур ажылга депшидип үндүрери-биле чүгле дөртен алды кижи шилип алдынган. Ооң-биле чергелештир партия организациялары кижилерни шилип алырын ёзу барымдалаан байдал-биле көрүп турарлар. Партияның Ждановский райкому колхоз даргазынга эш Молчановту —хоорай садының директорун сүмелээн. Ол көдээ ажыл-агыйны чүгле артистер-биле кады колхозтарже үнүп чоруп турганындан билир. Кижини шилип алгаш, колхозчу удуртур ажылга чорудуптары хамык чүве ооң-биле бүткени ол эвес. Партия организацияларының хүлээлгези болза, колхозтар даргаларынга бүгү таланың дузаламчызын көргүзери, ажыл-агыйның байдалын билип ап, ооң чамдык адырларының хөгжүлдезиниң оруун тодаргайлап алыр херекке оларга дузалаары, оларның ажылын доктаамал болгаш мергежилдиг угландырары болур. Дузаламчының чугула чүүлү болза, мурнакчы колхозтарның даргаларының дуржулгазын нептередири болур. Дээре колхозтар даргалары-биле ужуражылгалар, мурнакчы колхозтарны чедип барып көөрү, оларның ажыл-агыйны чорудуп турарының дуржулгазы-биле таныжары—бо бүгү чүүлдерни колхозтарның удуртукчу кадрлары-биле хүн-бүрүнүң ажылынга калбаа-биле ажыглаары эргежок чугула.

Ам партия организациялары МТС-терни мергежилдиг кадрлар инженерлер, агрономнар болгаш зоотехниктер-биле быжыглаарының улуг сорулгазын шиитпирлеп турарлар. МТС—колхоз бүдүрүлгезин хөгжүдеринге шиитпирлиг күш. МТС-терниң ажылын экижитпейн тургаш, көдээ ажыл-агыйның көдүрлүүшкүнүн хандырып шыдавас деп чүвени көргеш, МТС-терге кадрлар шилип алырын кошкавас күш-биле чорудар херек. Ынчалзажок ооң-биле кады колхозтар даргаларын шилип алыр дугайында ёзулуг партийжи сагыш салыышкынны үндүрери эргежок чугула. Ол кыска үениң кампаниязы эвес. Колхозтарны удуртур талазы-биле партия организацияларының бүгү ажылының үндезини колхозтарны кадрлар-биле быжыглаар дугайында сагыш салыышкын болур ужурлуг. Бо хүн колхозтарның мурнунда харыысалгалыг сорулгалар туруп турар. Малга эки кыштаглаашкынны хандырып бээри, часкы тарылгага үрезиннерни уруп аары, агротехниктиг хемчеглерниң кышкы планын күүседири эргежок чугула. Ол улуг практиктиг ажылды колхозтар даргалары, колхозтарда партия организациялары баштап чорудар хүлээлгелиглер.

(«Правданың» декабрь 13-теги мурнуку чүүлү).

ПАРЛАЛГА ЧАГЫДЫЛГАЗЫН УЛАМ КҮШТЕЛДИРЕР

Көдээ ажыл-агыйны улам күчүлүг көдүрер база ажылчы чоннарның чаагай байдалын улам бедидер талазы-биле СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бешки сессиязының шиитпирлеринде айытынган кайгамчыктыг улуг программа болза, совет ниитилелдиң коммунизмче бурунгаар шимчээшкининге чаа улуг перспективаларны ажыдып турар.

Чоокку ийи-үш чылдарның иштинде улустуң хереглединиң бүгү бараанныры-биле чоннуң хандырылгазын дыка бедидер дугайында партия болгаш чазак соңгаарладып болбас улуг сорулганы салган. Социалистиг Төрээн чуртту улам чечектелдирериниче, ажылчы чоннарның материалдыг чаагай байдалын болгаш культуразын бедидеринче угланган дайынчы программаны чедиишкинниг күүседир дээш совет улус патриотчу шиитпирлиин көргүскен.

Совет кижилер, төөгүлүг шиитпирлерге сорук киргеш, чуртка аъш-чем болгаш үлетпүр бараанныры-ның элбекшилин тургузар дээш соруктуг демисежип турар амгы үеде парлалганың ролю болгаш ужур-дузазы хемчээл чокка өзүп турар. Ынчангаш, солуннар база журналдар улам-на хөй нептеретинген турзун дээш, олар совет кижиң бүрүзүнге четкен турзун дээш боттуг ажылды чорудар херек.

Бистиң парлалгавыс—чаа хевирниң парлалгазы, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң күчүлүг чепсээ. Ол болза, марксизм-ленинизмниң улам-на тиилеп турар өөредиин массаларга нептередип, совет патриотизминиң болгаш пролетарлыг интернационализмниң идеяларын, улустарның найыралының болгаш акы-дуңмалышкы чоруунуң идеологиязын пропагандалап, коммунистиг тургузуушкунунуң сорулгаларын күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастап турар.

Бистиң чуртувуста 8 муң ажыг солуннар болгаш 1 муң 500 журналдар парлатынып үнүп турар, оларның харугда үнер тиражы он-он миллион экземпляр болуп турар. Коммунистиг партияның могаг чок сагыш салыышкынының ачызы-биле Совет Тываның парлалгазы өзүп турар. Амгы үеде дөрт область солуннары болгаш чеди район солуннары үнүп турар. Солуннарга болгаш журналдарга чоннуң хандыкшылы дыка өскен. Ол чүнү айтып турарыл дизе, ажылчыннарның, колхозчуларның, интеллигентилерниң культурлуг хереглединиң өзүп турарының тодаргай херечизи болур.

Амгы үеде областа 1954 чылдың парлалга чагылгазы чоруп турар. Парлалганы нептередип тарадыр талазы-биле чамдык парторганизациялар улуг ажылды чоруткан. Төп болгаш область парлалгазынга чагыдылга Тожу, Өвүр, Бай-Тайга болгаш өске-даа чамдык районнарда чүгээр чоруп турар.

Каа-Хем, Таңды, Бии-Хем районнарда «Тувинская правда» солуннуң чагыдылгазы эки чоруп турар. Ынчалза-даа «Шын», «Тываның аныяктары»—«Молодёжь Тувы» болгаш «Сылдысчыгаш» солуннарга чагыдылга ол районнарда дыка четпес чоруп турар. Чижээ, «Шын» солуну Таңды районга 200 кезекти чагытырар тургаш, декабрь 7-ге чедир чүгле 93-тү, Каа-Хем—300-тен чүгле 127-ни, Бии-Хем—200-тен 120-ни чагытырган. Ол районнарның харылзаа конторалары, партия организациялары парлалга чагыдылгазын көдээде, колхозтарның ажыл-агый черлеринге, малчыннар ортузунга калбартпайн, чүгле район төвү-биле кызыгаарлатынып турар.

Солуннар, журналдар чагыдылгазы бүгү областа дыка четпес чорутунуп турар. Барыын-Хемчик районга 500 кезек «Шын» солун чагытырар тургаш, оортан чүгле 347 кезек чагытырган, 350 санныг «Тувинская правда» солундан 209 кезек, 300 санныг «Тываның аныяктарын» чагытырар тургаш, 204 кезекти чагыткан. Районнуң «Чаа амыдырал» солунун чагыдарының планы 1100 кезек турган болза, оон чүгле 453 кезекти чагыткан. Чөөн-Хемчик, Чаа-Хөл, Эрзин, Кызыл болгаш оон-даа өске элээн районнарда парлалга чагыдылгазы кончуг оожум чоруп турар. Чөөн-Хемчик районга 450 санныг «Шын» солунну чагыдар турда, чүгле 230 кезекти, «Ленинчи орук» солунну—1300 санныгның орнунга 500 кезек чагытынган. Чаа-Хөл районга «Шын» солунну 300 санныг кылдыр чагылар тургаш, декабрьның 7-ге чедир чүгле 118 кезекти чагыткан. Эрзин районга «Тываның аныяктарының» планы 300, оон чүгле 200-тү чагыткан, «Молодёжь Тувы» солунну чагыдар планы 100, оон чүгле 50 кезекти чагыткан. Кызыл районга «Шын» солун 250 санның орнунга 134 кезектиң чагыдылгазын хандырган.

Харылзаа органнарының ажылдакчылары болза, доктаамал үнер парлалга чагыдылгазын багай организастап, колхозтарга, МТС-терге, совхозтарга, албан черлеринге болгаш мал фермаларынга чагыдылганы шуут барып чорударының улуу, харын солун чагыдыксаан кижилер боттары оларга бараалгап келзин деп манап турарлар. Журналдарны болгаш солуннарны массаның иштинге нептерединиң херээнге харылзааның районнар контораларының элээн хөй ажылдакчылары мырынай кириишпейн турар.

СЭКП райкомнары болгаш партия эге организациялары доктаамал үнүп турар парлалга чагыдылгазын чорударынга хүн-бүрү удуртулганы хандырары чугула. Маркс — Энгельс—Ленин—Сталинниң революстуг теориязының пропагандазының күчүлүг чепсээ, партияның болгаш чазактың сорулгаларын чедиишкинниг күүседиринче массаларның коллективтиг агитатору, пропагандизи болгаш организакчызы болур совет парлалганың ролюн тайылбырлавышаан, чоннуң ортузунга агитация-массалыг ажылды күштелдирген турары чугула.

Харылзаа органнары болза, ажылчы кижи бүрүзү бодунга херектиг солуннарны болгаш журналдарны чагыдып алыр аргалыг болзун дээш чагыдылга талазы-биле тода, үзүктелиишкин чок ажыл чорударын хандырар, бүгү албан черлеринге болгаш өөредилге черлеринге, колхозтарга, совхозтарга база мал ажылының фермаларынга чагыдылга хүлээп алыр пунктуларны тургузар хүлээлгелиг. Харылзаа ажылдакчыларынга дузалажырынче коммунистерниң, комсомолчуларның, башкыларның болгаш инженер-техниктиг интеллигенцияның, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң иштинден парлалганың хөй-ниитижи тарадыкчыларының калбак активи организастатынган турар ужурлуг.

Көдээ номчукчулар —колхозчулар, МТС-терниң болгаш совхозтарның ажылдакчылары парлалга дугайында эки угаап билип алзын, чагыдылганы саат чокка кылзын дээш чуртта үнүп турар солуннар, журналдар дугайында, бижидилге талазы-биле негелделер дугайында ажылчы чоннарга информацияны калбаа-биле организастаар херек.

Партия организациялары парлалга чагыдылгазының херээн боттарының холунга алыры чугула болгаш районнарның харылзаа контораларының «Союзпечать» органнарының ажылын хүн-бүрүде башкарып удуртур. Районнар солуннарының редакциялары чагыдылга кампаниязының чорудулгазын үргүлчү чырыдар, солуннарның арыннарынга парлатынар материалдарның идейлиг болгаш литературлуг деңнелин бедидер ужурлуг.

Партия организацияларының, харылзааның бүгү ажылдакчыларының чугула сорулгазы болза, совет кижилерниң культурлуг херегледериң хандырары, ажылчы чоннарның калбак массаларының ортузунга парлалга сөзүн нептередири болур. Район бүрүзүнге, чагыдылга чорудуп турар чер бүрүзүнге төп болгаш область солуннарының база журналдарның берди̇нген тиражтарын ёзугаар чагыдылганы бүрүн тарадырын чедип алыр.

Д. РЫЛОВ,

СЭКП Обкомунуң пропаганда
болгаш агитация килдизиниң
инструкторy.

Солун тарадылгазын чугулага көөр

Чоннуң чагыткан солун, сеткүүлдерин болгаш чагаа бижиктерин ээлеринге саадал чокка чедирип тарадыры—көдээ черлерде почта дажыкчыларының чугула хүлээлгези болур.

Бо хүлээлгезин Өвүр районнуң Саглыда почта дажыкчызы эш Сарыг багай күүседип турар. Оон тодаргай фактызы болза, чоннуң чагыдылгазын районда сумуга неделяда бир удаа эккеп тарадыр тургаш, үргүлчү озалдадыр, а арай деп эккелгенде суму Совединиң конторазынга оваалап каар. Ооң уламындан сентябрь айның солуннары ноябрьның төнчүзүнге чедир ол контора чытпышаан турган.

Ол ышкаш колхозтуң мал фермаларында малчыннар чагыткан солуннарының тус-тус номерлерин четче албайн келгеннер.

Мынчангаш солун тарадылгазын чугулага көрүп, өй-шаанда ээлеринге чедирилгезин чөптүг организастаар төлептиг кижини томуйлаарын ында парторганизацияга сүмелезе чогуур.

Т. САРЫГ-ООЛ.

Орус дылды өөренип турар

Улуг-Хем районнуң Мичурин аттыг колхозта аныяктар орус дыл өөренир 2 бөлүктүг бөлгүмнү организастааш, ында улуг хандыкшылбиле өөренип турарлар. Шупту 21 колхозчу комсомолчу аныяктар өөренип турар.

Бөлгүмнүң бирги бөлүүнде мурнунда 4, 5, 6 класстар дооскаһнар кирген. Оларны колхоз төвүнде эге школаның башкызы эш Л. Кремнева башкылап турар. Ийиги бөлүкте 2,3 класстар дооскан кижилер өөренип турар. Ында колхозтуң клуб эргелекчизи эш О. Хархаева башкылап турар.

Бөлгүмнүң кичээлин айыткан хуусаада эрттирерингe бүгү херек чүүлдер четчелетинген. Дыңнакчыларга саазын, карандаштарны, өөредилге номнарын хандырган. Бөлгүмнүң киржикчилери чүгле орус-дылды эвес, харын арифметиканы база орус-дыл кырында өөренип турар.

Колхозчу аныяктарны орус-дылга чугаалап, бижип турар кылдыр өөредир дээш эштер Л. Кремнева, О. Хархаева олар дыка кызып ажылдап турарлар. Башкылаарынга, дыңнакчыларга чамдык берге сөстерни ханы тайылбырлап бээринге дуза болзун дээш олар тыва дылды өөренип турар.

С. ДАДАР-ООЛ.

Келир чылдың тарылгазынга

Таңды районнуң Балгазында «Революцияның чалбыыжы» колхозта эш Гуляевтиң хову бригадазы 1954 чылда тарыыр 1700 гектарга четчир тараа культураларының үрезиннерин белеткеп арыглаан. Ол ажылга агроном О. П. Чуеваның эки киришкенин база айтыр херек.

Колхоз бо чылдың декабрь 1-ге чедир 2080 центнер кызылтас, 400 центнер сула болгаш 100 центнер арбай үрезинин амбарда уруп белеткээн. Лаборатория хыналдазының түңнелинде урдунган үрезиннерниң кондициязы 95 хуудан куду эвес, чажарынга таарымчалыг болуп турар.

Агроном эш Чуеваның сүмелээнин ёзугаар люцерна болгаш өскедаа хөй база чаңгыс чылда үнер сигеннер үрезинин 100 центнер чедир белеткеп алган. Ол ышкаш мал чеминге хереглээри-биле тоорук, кукуруза, турнепс үрезиннерин 70 гектарга, картофельди 40 гектарга четчир кылдыр белеткээн.

И. ЧОРБАЕВ.

Клуб ажылынга кичээнгей салыр

Кызыл районнуң Кара-Хаакта көдээ клубтуң ажылы (эргелекчизи эш Л. Куддунова) чоннуң негелдезинге дүүшпейн турар.

Клубту кышкы үениң байдалынга багай белеткээн: иштиt хирлиг, чугайлатынмаан, суугузунуң септелгези чорутунмаан болгаш от салырга ыштаныр, ооң уламындан клуб үргүлчү соок.

Клубтуң шимелдези багай, лозунгу, плакаттарны, янзы-бүрү чуруктарны анаа-ла шкафтарда дүре туткаш шыгжап каан. Клуб культура-массалыг оюннарның херекселдери-биле: шыдыраа, допшулуур, мандалин, гитара дээн чергелиг чүүлдер-биле багай хандыртынган.

Ооң эргелекчизи эш Куддунованың клуб ажылынга багай кичээнгейни салып келгенин бо үстүнде четпес фактылар бүзүредир.

Мынчангаш бо клубтуң ажылын дарый сегидер болгаш ону культураның ёзулуг одаанче хуулдурар талазы-биле чугула хемчеглерни ап чорударын хамаарышкан албан организация черлеринге сүмелезе чогуур.

М. ЧЫДЫҢ.

Эки ажылдыг садыгжы

Бай-Тайга районнуң Мугур көдээ Совединде хамааржып турар магазин эргелекчизи эш С. Байдос совет садыгның культуразы, ооң ажылдакчызының чон мурнунга бараан болур хүлээлгезин күүседири дээш ак-сеткилдиг ажылдап турар. Магазининиң иштиt үргүлчү шевергин, бараанар аймак аайы-биле көрүштүг делгетинген турар.

Магазин ажылдаар шагында үргүлчү ажык, ооң эргелекчизи хереглекчилерге ээлдек, оларның негелдезин, чагыгларын өй-шаанда күүседип турар. Моон түңнелинде бараан саарылгазының болгаш садып алыышкыннар пландары доктаамал, харын үргүлчү ажыр күүсетинип турар.

А. ХОМУШКУ.

УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫНГА ЭРТЕМНИҢ БАРААН БОЛУУШКУНУ

Аъш-чем үлетпүрүнде биохимия

СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаалы коммунистиг ниитилелди тургузар дээш совет улустуң демиселинге кайгамчык улуг чаа үе-чада кылдыр демдеглетинип турар. Пленумнуң салган сорулгаларын шиитпирлээри улустуң чаагай байдалының аажок улуг өзүлдезинге—социалистиг экономиканың чечектелиишкининге, ССРЭ-ниң көдээ ажы-агыйының болгаш үлетпүрүнүң эң чугула адырларының бүдүрүкчүлүүнүң көстүп көрбээн көдүрлүүшкүнүнге чедирер. Пленумнуң доктаалы бистиң улустуң үндезин эрге-ажыктарын илередип, совет кижилерниң күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн болгаш чогаадыкчы инициативазын улам бедиткен. Эң чугула улуг сорулганы ол доктаал биохимияга база хүлээткен, ооң чедиишкиннери болза, мал ажылының продуктулуунуң болгаш көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүнүң өзүлдезинге, ажылдың бүдүрүкчүлүүнге болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң продукциязының шынарынга улуг саълдарны чедирер сорулгалыг.

Бистиң чуртка биохимияның ёзулуг хөгжүлдезиниң эгези Октябрьның социалистиг Улуг революциязы болган соонда салдынган, ынчаарда Совет эрге-чагырга эртемниң бүгү адырларының чечектелиишкининге онза таарымчалыг байдалдарны тургузуп берген. Совет биохимияның характерлиг онза чүүлү болза, ооң амыдырал-биле эң сырый харылзаалыында болур. Ынчангаш ол ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйынга, ылангыя аъш-чем бараанарының бүдүрүлгезин ажылдап турар үлетпүрге эң чугула практиктиг ужур-дузалыг болуп турар.

Аъш-чем үлетпүрүнүң адырларының хөй кезии янзы-бүрү биохимиктиг чорудулгаларны ажыглаарынга үндезилетинген. Хлеб быжырылдазы болгаш арага кылылдазы ажыдып хөренгилээшкин үезинде болуп турар биохимиктиг чорудулгаларга үндезилетинген деп чүве билдингир. Шампан арагаларының амгы заводунуң кол цехин биохимиктиг деп адап турар. Витаминнер, тапкы болгаш өске-даа продуктулар бүдүрүлгези, чигир, үс белоктар, витаминнер болгаш өске-даа бүдүмелдерниң биохимиктиг хуулдуруушкуннары-биле холбашкан. Аарыглар нептердир янзы-бүрү микробтар-биле демисежиринге ажыктыы-биле дузалап турар пенициллин болгаш стрептомицин чижектиг антибиотика чүүлдерни бүдүрүп турар үлетпүрге биохимияның ролю онза улуг.

Бистиң чуртта совет биохимияның чедиишкиннеринге үндезилээш, көдээ ажыл-агый продуктуларын болбаазырадып ажылдаар талазы-биле хөй-хөй технологтуг чорудулгаларны үндезини-биле сайзырангайжыткан, а бүдүрүлгениң чамдык адырларын чаазы-биле тургускан, тапкы үлетпүрүнүң хөгжүлдези бо талазы-биле кайгамчыктыг чижек болур.

Херектиң ужуру болза, тапкы эргежок чугула амданныг болгаш чыттыг шынарларны тып алыр төлээде, ол ферментация деп адаар тускай ажыдылганы эртер ужурлуг. Тапкының химиктиг составының ханы өскерлиишкиннерин болдуруп турар ферментацияның чорудулгазын белоктуг бойдуста тургустунган болгаш янзы-бүрү биохимиктиг хуулдуруушкуннарны күштүү-биле дүргеделир аргалыг фермент дээр ажыткылар болдуруп турар. Тарааны дээрбеге тыртырганда, виноград сывының чулуун сыгылдыр бастырганда, шайның бүрүзүн болбаазырадып ажылдааанда үнүштерниң дириг клеткалары анаа-ла үрелип турар, ынчалза-даа оларда бар ферментилер бодунуң идепкейлиг чоруун хевээр артырар. Ферментилерниң ажыдыкчы хөделиишкини-биле чиг-эттиң тускай амданныг, продукт кылдыр хууларының үезиниң дургузунда бүдүрүлгениң үе-чадазын ферментация деп адаар.

Аъш-чем үлетпүрүнде технологтуг чорудулгаларны сайзырангайжыдарынга биохимиктиг шинчилелдериниң эң чугула ужур-дузалының чижээнге шай бүрүдүлгезиниң талазы-биле академик А. И. Опаринниң болгаш ооң ажылдакчыларының күүсеткен ажылы кирер. Совет эртемденнерниң чогаадыкчы коллективиниң шинчилелдери шайның бүрүлерин болбаазырадып ажылдаар үезинде болуп турар биохимиктиг чорудулгаларның утка-шынарын база белен продукцияның шынарынга ол чорудулгаларның саълдарын илереткен. Оларга үндезилээш шай үлетпүрүнүң технологиязын сайзырангайжылар аргалыг болган. Бо чылын совет шай фабрикаларынга биохимиктиг хынналдаң системазын нептередири бүрүн боттаныр, ол чорук технологтуг чорудулганы дүргеде̇дир болгаш элээн бедик шынарлыг шайны алыр арганы бээр.

Аъш-чем үлетпүрүнүң элээн хөй адырлары база ол ышкаш медицина бодунуң сорулгаларынга лимон кислотазын хереглеп турар. Совет биохимиктер— академик С. П. Костычев, профессор В. С. Буткевич чигир ээлдирилгелеринге чамдык ногаанзымаар мөөгүлерниң хөгжүлдезиниң үезинде болуп турар биохимиктиг чорудулгаларны хандыр шинчилеп көргеннер. Аңаа үндезилээш, лимон кислотазының бүдүрүлгезиниң үлетпүр схемалары ажылдап кылдынган. Лимон кислотазын алырының чиик үнер дөзүн профессор А. А. Шмук тыпкан. Кээшпе кылыр үнүште оон элээн хөй санныг бар болуп турарын илередип тургускан. Эртемден ажылдакчылары-биле кады кээшпе бүдүрүлгезиниң тогланчыларындан лимон кислотазын алырының аргазын ажылдап кылган.

Янзы-бүрү аарыгларга организмниң удурланыр аргалыын бедидеринге болгаш кижиниң чемненилгезинге витаминнер чугула рольдуг. Оларны бүдүреринге ССРЭ-де аъш-чем үлетпүрүнүң тускай адыры тургустунган, ол адыр амгы биохимияның чедиишкиннеринге долузу-биле үндезилетинген. Ханы биохимиктиг шинчилелдер болза, витаминнерни алырының чаа-чаа үнер дөстерин чыл бүрүде дилеп тывар, оларны ылгап үндүрер болгаш арыглаарының болбаазын аргаларын ажылдап кылыр, аъш-чем продуктуларының технологтуг болбаазыралының чорудулгаларынга үрелиишкинден оларны баш удур камгалаар аргаларны, аъш-чем продуктуларын витаминнер-биле байыдарының эң эки аргаларын ажылдап кылган.

Карактың көскү чоруун болгаш янзы-бүрү инфекциялыг аарыгларга организмниң удурланыышкынын экижидип турар «А» витаминни алырының чаа элээн чиик үнер дөстерин илередип тывар сорулга-биле чоруткан шинчилелдер дыка солун болуп турар. Балык үлетпүрүнде амгы үеге чедир-ле ажыглатынмайн турар чамдык тогланчылар ындыг витаминнер-биле онза байлактыг деп чүве илерээн.

Сөөлгү үениң дургузунда эртемденнер мал ажылынга витаминнерни ажыглаарының элээн дуржулгаларын кылган. «А» болгаш «Д» витаминнер мыйыстыг бода малдың төлүнүң чемгерилгезинге болгаш күш-ажылынга онза таарымчалыг саълдарны чедирип турар. Ам биохимияның институду ол витаминнерни мал ажылының практиказынга нептередир сорулга-биле оларны алырының эң бөдүүн аргаларын тывары-биле ажылдап турар.

Тарааны дээрбеге тыртырарын белеткээр чорудулгага болгаш далганны хлебке белеткеп ажыткылаар үезинде ферментилер эң чугула рольду ойнап турар, оларның дээшкини-биле белоктарның, крахмалдың, чигирниң, витаминнерниң болгаш өскедаа бүдүмелдерниң ханы өскерлиишкиннери болур.

Далганны хлебке ажыткылап турда, ол ышкаш хлеб быжырылдазының үезинде бүдүмелдерниң ферментилиг хуулдуруушкуну болуп турар. Оларны шинчилеп көөрүнге ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының А. Н. Бах аттыг Биохимия Институдунга академик А. И. Опаринниң болгаш ооң ажылдакчыларының ажылдары көскү черни ээлээн. Эртемденнер боттарының ажылын адырларның эртем албан черлери-биле —Хлеб быжырылда үлетпүрүнүң институду-биле, Тараа институду-биле болгаш өскелер-биле-даа сырый харылзаалыг чорудуп турар. Совет биохимиктерниң болгаш технологтарның шинчилелдери кызылтас биле көктарааның хлеб болур шынарларын бедидериниң чаа аргаларын ам бо үеде бүдүрүлгеге нептередиринге база хлебтиң шынарын бедидериниң дугайында улуг ажылдарны чорударынга дузалаан.

Чижээлээрге, бичии курттар үттеп каапкан кызылтас далганының хлеб болур шынары багай болуп турары илерээн. Ындыг далганны булгаарга тудушпас, адырыкталчак болуп турар болгаш оон эки хлеб алдынмас. Бичии курттар быжып турар тарааны үттевишаан, белоктарны үрег деп турар онза идепкейлиг ферментилерлиг чараазын тараага артырып кааптар. Бичии курттарның тарадып турар ферментилери хөй таварылгаларда тарааның чүгле үттеп каан кезиинде бар болуп турарын эртемденнер оон-биле кады илереткеннер.

Элээн биохимиктиг шинчилелдерниң түңнелинде тарааның Бүгү-эвилел институду үрелген тарааның хлеб болур шынарын күштүү-биле экижидип турар арганы саналдаан. Ол арганың утказы чүдел дээрге, тарааны дээрбениң тараа арыглаар салбырында ылгаар машиналарга болбаазырадып ажылдааның түңнелинде активтиг ферментилер турар үрелген кезектери карталып, кудурук кылдыр ылгалып үне бээринде болур. Оон ынай тараага бичии курттарның эккеп турар ферментизи шыктың болгаш изигниң чаңгыс угда хөделиишкини-биле бодунуң идепкейжи чоруун чидирип турар деп илерээн. Үрелген тараага ооң ачызында бедиткен температураның азы бустуң дээшкини-биле ук тарааның шынарын бедидер арганы берген.

Белен хлебтиң шынарын ол хлебтиң чүгле кадыг-чымчак байдалы-биле болгаш картының өңү-биле илередир эвес, харын амдан, чыды-биле база илередир. ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының А. Н. Бах аттыг Биохимия институдунуң болгаш хлеб быжырар үлетпүрнүң Бүгү-эвилел институдунуң ажылдакчыларының чоруткан шинчилелдериниң көргүзүп турары болза, хлебтиң амданы болгаш чыды янзы-бүрү химиктиг бойдустуң бүдүмелдериниң нарын комплексизи-биле тодаратынып турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң V сессиязы калбак херегледиң бараанарын бүдүрүп турар бистиң үлетпүрнүң продукциязының шынарын бедидериниң айтырыгларынче улуг кичээнгейни салган. Бо талазы-биле ажыл-чорудулганың улуг шөлү эртемден-биохимиктерниң мурнунда ажытынган.

Ылангыя биохимиктерниң мурнунда турар эң харысалгалыг сорулгаларның бирээзи болза, ажаалга кадагалалда турар, үнүштен бүткен чиг-этте—тараа, ногаа болгаш чимис чүүлдеринде болуп турар ферментилиг чорудулгаларны шинчилээри болур. Ажаалга-кадагалалдың үезинде болур «өй-тавында» «чидириглер» деп адаар чидириглер шынында тарааның, чигир свёклазының, картофельдиң, янзы-бүрү чимистерниң клеткаларында болуп турар чорудулгаларны четпес билип турарының түңнели болур. Чүгле ол чорудулгаларны ханы шинчилеп көөрүнге болгаш оларга янзы-бүрү факторларның саълдарын шинчилээринге үндезилээш, кайы бир хөй санныг чиг-эттиң ажаалга кадагалалын дыка таарымчалыг организастап, ооң чидирин эң биче хемчээлге чедирип болур.

Биохимияның институду ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының Барыын-Сибирь база Урал Филиалдары-биле, а ол ышкаш тарааның, хлеб быжырар үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агый механизациязының институттары-биле кады ажылдап тургаш, аъш-чемге болгаш үрезинге хереглээр тарааны тараа кургадыр черлерге кургадырының хемчээл-чурумун ажылдап кылыр арганы берип турар шинчилелдерни Барыын-Сибирьниң колхозтарынга болгаш белеткел черлеринге чоруткан. Колхозтарда тускай участоктарга болгаш тарылга шөлдеринге чоруткан дуржулгаларның көргүскени болза, кылымал кургадыышкын тарааны чүгле ажаалга кадагалал үезинде үрелиишкинден баш удур камгалап турар эвес, харын ооң үрезин болур шынарларын элээн экижидип, дүжүттүүн бедидер арганы берип турар.

ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының А. Н. Бах аттыг Биохимия институдунуң ногаалар болгаш чимистер лабораториязы эртем талазы-биле бүрүн бүткен ажылды көдээ ажыл-агыйга нептередири-биле белеткээн. Цитрус культураларны ажаап алыр, сөөртүр, бараан кылдыр болбаазырадыр болгаш ажаап кадагалаар талазы-биле хемчеглерниң комплексизи оларның аразында база бар. Яблоколарны ажаап кадагалаарынга ол чергелиг саналдар база ажылдап кылдынган. Олар кылымал арга-биле сериидедир чүүлдерлиг эң бөдүүн хевирлиг чимис шыгжаар черлерниң техниктиг төлевилелин тургузарын, база ол ышкаш чимистерниң барааныг болбаазырадылгазын калбаа-биле механизастаарын баш бурунгаар көрүп турар. Хоорай чанының зоналарында ногаалаарны болгаш картофельди кадагалап шыгжаарының эң эки болгаш бөдүүн аргаларын шилип алырынче улуг кичээнгейни салып турар.

ССРЭ-ниң ажылчы чоннарының материалдыг чаагай байдалын күштүү-биле бедидер дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың планы совет эртемденнерниң, ооң иштинде биохимиктерниң мурнунга чаа сорулгаларны депшидип үндүрүп турар. Ол сорулгаларны боттандырарынга бис бүгү күштеривисти болгаш билиглеривисти бээр бис.

В. КРЕТОВИЧ,

профессор, биология эртемнериниң
доктору.

КИНО

Совет кызыгаар камгалалының дугайында чаа кино

1953 чылда «Мосфильм» киностудиязының чогаадып үндүргени «Застава в горах» («Даглар аразында кызыгаар турлаа») деп уранчечен, өңнүг кино-чурукту «Главкинопрокаттың» область конторазы областа кино-точкаларның экраннарынче чоокта чаа тарадып үндүрген.

Бистиң чурттуң мурнуу-чөөн кызыгаарын камгалап турар шериг кезектериниң бирээзиниң турлаанда амыдырал кызыгаарныы-биле эртип турары баштай көргүстүнер. Хайгыылчы албандан хостуг шактарда кезектиң кызыгааржылары аът сургуулу кылып, өөредилге эрттирип турарлар. Ол кезектиң дуржулгалыг дайынчыларының бирээзи—сержант Кулешёв, аътты эң эки мунукчу канчаар өөредип ап болуруну дугайын көргүзүп турар.

Баштай көрүкчүге кызыгаарда байдал кончуг шөлээн, ыржым ышкаш кылдыр сагындырар. Шынында чогум ындыг эвес. Кызыгааржылар заставазының начальниги капитан Прохоров кызыгаар хеминиң ол чарында Исмаил-бекке баштаткан дээрбечилер бөлүү сөөлгү үеде тыптып келгениниң дугайында медээни билип аптар. Ол дээрбечи бөлүктүң ажыл-чорудулгазы ол-ла районга бир-ле даштыкы чурттуң эң чигзинчиг археология экспедициязы тыптып келгени-биле улам идепкейжири тодаргай апаар.

Кызыгаар шериниң улуг лейтенантызы Сергей Лунин чаа томуйлаткан чери—кызыгааржыларның ол заставазынга чедип келир. Капитан Прохоров малярия аарыындан улуу-биле аарааш болза-даа, ында байдалды чаа келген оралакчызынга боду-биле таныштырып турар. Улуг лейтенант Лунин застава начальнигиниң хүлээлгезин келген хүнүнден эгелеп-ле шуут күүседир ужурга таваржыр. Чүге дизе, капитан Прохоровту отрядтан келген эмчи ону эмнээри-биле госпитальче алгаш баар.

Кызыгаар хайгаарап чорааш келген дайынчылар, чер хаваннарының суг ижер чериниң мурнукузундан өскерилгениниң дугайында чигзиниглиг медээни чедирип келирлер. Кым оларны хойзупканы ол: араатан аң бе, азы кижи бе?—деп бодал Лунинге тыптып келип, хайгааралды күштелдирерин ол шиитпирлээр. Дүнеки хайгааралдыва Кулешёв биле Марченкону чорудуптар. Ук черге үргүлчү болуп турары ышкаш, дагларга ол дүне чер шимчээшкини күштүг-биле болур. Кулешёв биле Марченко чуулган көшкелерден хоргаадааш, куй иштинче кире бээрлер. Ынчаарга олар демги куйже аъттарын киирип алыр чай чок болганнар. Чүге дизе, катап диргелип келген көшкелер куйнуң аскын дуй дүжүпкен ужурунда. Мынчангаш кызыгааржылар муңгаштадыпкан. Ынчалза-даа куйнуң аскынга хензиг кылагар үт артып калганы-биле олар ол чоок-кавызынга хайгааралды чорудуп болур аргалыг болганнар.

Куйда муңгаштатырган хайгыылчылар боттарының дугайында медээни заставаже чорударын элээн оралдажыр. Кулешёв бодунуң чанчыктырып өөреткен аъдын—Орликти заставаже чорутса-даа, оозу келген оруунда көвүрүг үрелген ужурунда чедип шыдавайн баар. Орлик хем кыдыының кулузуннуг шынаазынга халып чорда, аңаа пар шоглап келир. Оон ойлааш, аът хемни эштип кешпишаан, кызыгаарның ол чарынга чорда, ону дээрбечилер күш-биле тудуп алгаш, Исмаил-бектиң лагеринге чедирип келирлер. Муңгашталган хайгыылчыларның, мойнунга чагаа баглааш салып чорудупкан көге-бугазы база-ла четпейн баар: капшалдар аразынга ужуп чорда, ону ээзир теп чипкен.

Улуг лейтенант Лунин читкен хайгыылчыларны дилеп тывар ажылды организастап эгелээр. А ол үеде Кулешёв биле Марченконуң хайгаарал кылып чыткан куюнуң мырыңай-ла аскынга чигзинчиг кижи таваржып кээп, холун көдүртүп, оларга туттурар. Читкеннерни дилеп чорааннар демги куйга чогуур өйүнде чедип келип, муңгашталган ийи дайынчыны хостатпышаан, оларның тудуп алган кижизин заставага чедирип эккелгеш, чоогунда турар кызыгаар отрядының командиринче чорудуптар.

«Археология эртемдени кижи мен, даглар аразынга аза берип-тир мен» деп меге өчүк бээрин оралдажып турган шпионну байысап турар үеде, дайзыннарның совет кызыгаарга кылыр деп турган мескелдежиишкининиң чажыды ажытынар. Даштыкының разведказы бодунуң чоруткан агентизиниң туттуруп хорудгатырганын билбейн, ооң соондан барза чогуур шпионнар—Марроу биле Стенли оларның кызыгаар эрттерин чиигедир дээш, Исмаил-бектиң дээрбечилериниң кызыгаарже чепсектиг халдаашкынын организастаарын оралдажып турар.

Кызыгаарны үреп эртер чериниң дугайын дугуржуп алыр сорулга-биле шпион Марроу Исмаил-бек-биле дүнеки үениң чажыт болчаан кылыр. Ол ужуражылгага шпион-биле дээрбечилер баштыңының аразынга маргылдаа үнер. Совет кызыгаарның заставазынче халдаашкын кылыры дыка ондактыг дээрзин билгеш, Исмаил-бек шпионнуң ыдалаашкынындан чөрчүп кааптар. Ол бүтпээн оралдажыышкынның илерей бээринден сезингеш, Марроу Исмаил-бекти боолап өлүргеш, туруг кырындан хемче октаптар.

Исмаил-бек-биле сүлчээ чедиишкин чок болуп доозулза-даа, даштыкы разведканың ол бөлүү кызыгаар үреп эрттерин оралдашпышаан турар. Өлүрүп кааны Исмаил-бектиң мунуп турганы, совет кызыгаарҗылар аъды—Орлик катап заставада чеде бергенин билип кааш, олар Исмаил-бекти орус кызыгаарҗылар өлүрүп каан дээрзиниң ховун дээрбечилерниң ортузунга тарадып, өжээн негээринче оларны күткүптер. Даштыкы разведкага көгүтүрген дээрбечилер «баштыңывыстың өлүрткениниң өжээнин ыявыла негээр бис»— деп таңгыраглап, салааларын оя ызыргылааш, ханы-биле хавактарын чаап, калчаалыы-биле белеткенип турары чуруктан илдең.

Туманнанчак даң хаязы турда, аъттыг дээрбечилер хемни кежип эгелээр. Ол дугайын кызыгаар хайгыылчылары заставаже, а застава начальнигиниң оралакчызы Лунин кызыгаар шериниң отрядынче доп-дораан медээлей кааптар. Марченкога баштаткан хайгыылчылар, дээрбечилерни пулемёт адыышкыннары-биле чагдырып туруп бээр. Заставаның бүгү составы тулчуушкунче кирипкен.

Кызыгаарга эгелээн тулчуушкуннарны ажыглавышаан, мурнунда адаанывыс, даштыкы чурттуң шпионнары—Марроу биле Стенли олар суг өтпес хептер кедип алгаш, хемни шымнып чоруп кежип келирлер. Дүне улам ыңайлап чоруур дээш, кежээликтей эрги мусульман хөөрнүң чанынга ужуражыры-биле болчаг кылгаш, олар оортан түр чарлып чоруптар.

...Улуг лейтенант Лунинниң кадайы—Вера Александровна кожазы суурда ажылдап турары школаже бар чорааш, хенертен орукка танышпазы кижиге ужуражы бээр. Демги танышпазы кижиниң чиктиг аажызы ону сезиндириптер. Вера Александровна, ол сезинчиг кижини кажар арга-биле тудуп саададырын оралдажыр... Шпион Марроу, аңаа боодаажы үндүреринден корткаш, оон адырлып чадап каар. Ынчалза-даа байдал бергедеп олурарын билгеш, Вера Александровнаны ол туругдан ажыр идиптер.

Сержант Кулешёв ооң бичии соондарый ол оруктап кел чорааш, аңаа саазыннар чашканнаны берген чытканындан Вера Александровнаны тып алыр. Ол туругдан чуулгаш, гары-биле балыгланып, угаанын ышкыныпкан болган. Ынчалза-даа ону Кулешёв суг ижиртип туруп, оңгарып аптар.

Дезип чоруткан шпионну Кулешёв, оларның болчашкан чери — эрги мусульман хөөрге чедир истеп келгеш, хенертен тудуп алыр. Ону хүлээш, Орликтиң кырынга чыпшыр шарып алган турда, шпионнуң эжи Стенли чедип кээп, Кулешёвту балыглаптар. Ээзиниң командызын ёзугаар Орлик демги шпионну заставага сыр маң-биле чедирип келир. Аар балыгланган Кулешёвту Стенли өлүрериниң кайызы турда, кызыгаарҗылар чеде хонуп келгеш, ооң амызын камгалап аптар. Вера Александровна болгаш Кулешёв оларның кайызы-даа дириг артары чуруктан көрүкчүге илдең.

Баштайгы туттурган шпион-биле Марроу олар мурнуку дугуржулгазы ёзугаар «болчашкан черинге», «тускай хүнде» ужуражырлар-даа. Ол ужуражылга болза, демги даштыкы разведканың чажыт планын илередип тыпкан, совет истелге органының байысалга кабинединге болуп эрттерин көөр бис.

Мынчангаш Совет күрүнениң ыдыктыг кызыгаарынче халдааннар, ооң күчүлүг армиязының Чепсектиг күштеринге ол дораан ойтур шаптырып, кадыг-дошкун харыыны алыр апаар дээрзин бо кино-чурук тодаргайы-биле көргүзүп турар.

А. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Улус демократиязының чурттарында

Кыдатта соңгулдалар

ПЕКИН. Кыдаттың найсылалы Пекинде, а ол ышкаш Тяньцзиньде улус төлээлекчилериниң соңгулдалары эгелээн. «Бэйцзинжибао» солуннуң медээлеп турарын ёзугаар алырга, Пекинде ийи муң ажыг илеткелчилер болгаш пропагандистер соңгукчулар ортузунда агитас-массалыг ажылда киржип турар.

Соңгулдалар мурнунуң ажылының төвү культура бажыңнары болуп турар. Мында агитпунктуларны организастаан. Хоорайның Цяньмынь районунуң агитпунктузунга декабрь 6-да 4 муң ажыг соңгукчулар келгеннер.

Пекинде соңгулдалар районнар аайы-биле эртип турар. Чоокта чаа хоорайның Сидань районунга соңгулдалар болган. Бадылаашкыннарга соңгукчуларның дыка хөй кезии киришкен.

Тяньцзиньде соңгукчуларның идепкейлиг чоруун солун бижип турар. Тяньцзинь университединиң соңгулда районунга улус төлээлекчилериниң район хуралының депутаттарынга сураглыг кыдат музыкант Мяо Тянь-жуй, университеттиң факультеттериниң бирээзиниң деканы Е Пэй-да, Тяньцзиньниң саазын фабриказының кол инженери Цянь Фын-шу болгаш өскелер-даа соңгутурганнар.

(СЭТА).

Тайбыңның бүгү-венгр Чөвүлелиниң Президиумунуң хуралы

БУДАПЕШТ. Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң вена сессиязының ажылының түңнелдериниң дугайында Тайбыңның бүгү венгр чөвүлелиниң президиумунуң хуралы декабрь 9-та болган.

Вена сессиязының ажылының түңнелдериниң дугайында илеткелди Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кежигүнү болгаш тайбыңның бүгү венгр чөвүлелиниң даргазы академик Эржебет Андич кылган. Саналдар бергениниң соонда тайбыңның бүгү венгр чөвүлелиниң президиумунуң кежигүннери венгр улуска кыйгырыгның текстизин хүлээп алган.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кежигүннеринге венгр ажылчы чоннарның чагаазынга Венадан харыы алдынганының дугайын кыйгырыгда чугаалап турар. Бистиң чагаавысты Венага тайбыңга ынакшылдыг улустарның ак-сеткилдиг найыралының херечилели кылдыр улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган деп кыйгырыгда онзалап демдеглеп турар.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң будапешт болгаш вена сессияларының аразында үениң дургузунда Венгрияга тайбың талалакчыларының 173 слёттарынга венгр ажылчы чоннар боттарының тайбынче тура-соруун көргүскеннер. Ол слёттар болза, улустар аразының айтырыгларын шиитпирлеп таарыштырары дээш делегейге ужур-дузалыг шимчээшкинде венгр улустуң төлептиг киржип турарын көргүскен.

Бүгү делегейге тайбыңны чедип алыры дээш улустарның шимчээшкининге улам идепкейлиг киржиринче венгр ажылчы чоннарны тайбыңның бүгү венгр чөвүлели кыйгырып турар.

(СЭТА).

Корей-төлээлерниң кежигүннери ССРЭ-ге чорааның дугайында

ПХЕНЬЯН. Совет Эвилелиниң даштыкы-биле культурлуг харылзаазының ниитилелиниң чалааның ёзугаар ССРЭ-ге чораан Кореяның культурлуг харылзаазының төлээлериниң кежигүннери биле корей парлалганың ажылдакчыларының ужуражыышкыны Пхеньянга болуп эрткен.

Журналистер-биле беседазынга төлээлерниң кежигүннери Совет Эвилелиниң хоорайларынга чорааның дугайын, заводтарга, фабрикаларга, колхозтарга, өөредилге черлеринге чорааның дугайын чугаалап бергеннер. Совет улустуң чурттуң экономиктиг амыдыралының талазы-биле чедип алган бүгү чедиишкиннериниң дугайын база чугаалааннар.

Мурнуу Хамген можунуң культурлуг харылзаазының ниитилелиниң комитединиң даргазы Чу Чуп Вон, ооң ном үндүрер чериниң ажылдакчызы болгаш төлээлерниң өске-даа кежигүннери совет улустуң национал культура талазы-биле чедип алган канчаар-даа аажок улуг чедиишкиннериниң дугайын чугаалааннар.

(СЭТА).

Паньмыньчжонда чөвүлел хуралда

ПЕКИН. Кэсондан Синьхуа агентилелиниң корреспондентизиниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, политиктиг конференцияның айтырыгларының талазы-биле чөвүлел хуралда корей-кыдат төлээлерниң чарлааны дыңнадыгда чугаалап турары болза:

Декабрьның 9-та болган 20-ги хуралга корей-кыдат таланың төлээлекчизи Ки Сук Бок өске таланың көдүрүп үндүрүп келгени «саналдарның төлевилели» дээр чүвени тодаргайлап чугаалаан. Америк тала Совет Эвилелин нейтралдыг чурт эвес дээр бодунуң угаан чок бодалын чүткүлдүү-биле деткип турар; политиктиг конференцияның киржикчилери — нейтралдыг күрүнелерге янзы-бүрү кызыгаарлаашкыннарны доктаадып тургузарын албадап турар; политиктиг конференцияга кандыг-кандыг нейтралдыг чурттар киржир ужурлугул дээрзин тодаргайлаарындан ойталап турар; политиктиг конференцияның хүн айтырыгларының дугайында айтырыгны амгы чөвүлел хуралга шиитпирлээринден ойталап турар; бодунуң талазының киржикчилериниң бадылаашкынын монополистаар болгаш бодунуң контролюнуң адаанга тургузар сорулга-биле бадылаашкыннарга хамаарыштыр бодунуң саналдааны чурумну албадап турар деп Ки Сук Бок чугаалаан. Өске тала болза, политиктиг конференцияның секретариады КНО-га чагыртыр, политиктиг конференцияның хүн чурумнарын болгаш административтиг айтырыгларын ийи талалар КНО-нуң чиңгине секретариадының томуйлааны төлээлекчиниң киржилгези-биле ийи талалар шиитпирлээр деп мелегей саналды киирбишаан, политиктиг конференцияга талаларның деӊ эргезин безин хүлээвейн турар.

Америк тала бо саналды киирбишаан, ийи талаларның чөвүлел хуралын узамдыктырар, ынчангаш Кореяга тайбынчыдылганы үзер, туттурган шериглерни күш-биле тудуп саададыр болгаш бүгү делегей байдалынга дүшкүүрлүг чорукту хевээр артырар сорулганы салып турарын Ки Сук Бок айыткан.

Өске тала тайбыңның эрге-ажыктарынга таарыштыр корей-кыдат таланың ноябрь 30-де көдүрүп үндүрген ниити саналын шыңгы чугаалажып көргеш, хүлээп алырын Ки Сук Бок негээн.

Америк төлээ Дин Совет Эвилелинге, Кыдат Улус Республикага болгаш Корей Улус-Демократтыг Республикага удур чөңгээлиг нүгүлдерин чугаалап, чөвүлел хуралды үзер деп кыжанган. Корей-кыдат таланың төлээлекчизи Хуан Хуа америк төлээлекчиниң чугаазын буруу шапкаш, бир эвес өске тала чөвүлел хуралды соксадырын шиитпирлеп турар болза, ол дугайын ол тодаргай медеглээр болгаш чөвүлел хуралды үскениниң бүгү харыысалгазын бодунга хүлээр ужурлуг деп айыткан.

(СЭТА).

Ирак нефтичилерниң ажыл соксадыышкыны

БЕЙРУТ. Бейруттан радионуң медээлеп турарын ёзугаар алырга, «Басра петролеум компани» деп нефть компаниязының ирак ажылчыннарының ажыл соксадыышкыны үргүлчүлеп турар. Ажыл соксадыышкыны кылып турарлар ажыл төлевирин бедидерин, профэвилелин тургузарының эргезин хандырарын негеп болгаш өске-даа негелделерни салып турарлар.

(СЭТА).

Вьетнамда тайбың чугаалажылгаларының удурланыкчылары

ПАРИЖ. Вьетнамның демократтыг республиказының президентизи Хо Ши Минниң харыыларын бүгү делегейниң хөй-ниитизи, бирги ээлчегде Францияның хөй-ниитизи улуг кичээңгей-биле ужурашкан. Ук харыыларынга тайбыңчыдылга дугайында чугаалажыышкыннарны чорударынга белениниң дугайын Хо Ши Мин медеглээн. Ооң-биле чергелештир даштыкы парлалгага көстүп келген медеглелдерниң көргүзүп турарындан алырга, чамдык бөлүктер, бирги ээлчегде АКШ-та бөлүктер Индий-Кыдатка тайбың шиитпирлеп таарыштырылгага удурланып турарлар.

Хо Ши Минниң медеглели Вашингтонга «улуг таарымчалыг эвес байдалды болдурган» деп «Вашингтон пост» солун бижип турар. Париж радиозунуң медеглелдеринден илереп турарын ёзугаар алырга, чугаалажылгалар болу берзе удурланыкчыдан артык күштүг болур төлээде, Франция болгаш Индий-Кыдатта чалча күрүнелер боттарының күженнишкиннерин ийи катап улгатырар ужурлуг деп Вашингтонда санап турар. АКШ бодунуң талазындан ол чорукка эргежок чугула саң-хөө «дузаламчызын» көргүзеринге белен. Индий-Кыдаттың дугайында айтырыгны барыын талакы үш күрүнелерниң Бермуд ортулуктарга болган чаңгыс талалыг чөвүлел хуралынга чугаалашкан дээрзин даштыкы парлалга медээлеп турар.

Хо Ши Минниң медеглели Индий-Кыдаттың чалча күрүнелериниң чагырыкчы кижилерин болгаш чүнүң-даа мурнунда баодайжыларны дүвүреткен. Сатыныкчы император Бао Дай болгаш ооң министрлери чугаалажыышкыннарга удур медеглелдерни парлап үндүреринче далашканнар. Ол ышкаш чалча Кхмерниң премьер-министри Чан Пак чугаалажыышкыннарга удур угланган медеглелди кылган.

Хо Ши Минниң харыылары Малайяда англи колонизаторларны шыңгыызы-биле дүвүреткен. Франс Пресс агентилелиниң Сингапурда корреспондентизиниң медеглээнин ёзугаар алырга, Индий-Кыдатка чугаалажылгалар болуп болурунуң дугайында медээлерни Малайяда болгаш Сингапурда политиктиг бөлүктер улам-на дүүрээзиннии-биле хайгаарап көрүп турарлар. Ол бөлүктер Индий-Кыдатка тайбыңчыдылга дайынны уламчылаарындан артык айыылдыг деп санап турарлар. Мурнуу-Чөөн Азияның болгаш Ыраккы Чөөн-чүктүң англи албан-дужаалдыг төлээлекчилериниң Сингапурга болур чөвүлел хуралының кол айтырыгларының бирээзи Хо Ши Минниң медеглели болур дээрзин корреспондент айтып турар.

(СЭТА).

Мосаддыкты судтап турары

ТЕГЕРАН. Мосаддыктың болгаш иран армияның кол штабының начальниги турган Рияхиниң херээниң талазы-биле суд чорудулгазынга декабрьның 5 болгаш 6-да мурнунда министрлер турган: юстиция министри Лотфини, кадык камгалалының министри Малекини, саң министриниң оралакчызы Мобаршерни, а ол ышкаш мурнунда пропаганда болгаш парлалга эргелелиниң чиңгине директору турган Баширни, мурнунда Тегеранның шериг губернатору турган Ашрафини, мурнунда полиция эргелелиниң начальниги турган Модаберни болгаш өске-даа кижилерни херечилер болдуруп айтырыглаан. Ооң соонда доктор Мосаддыкты болгаш генерал Рияхини байысаан.

Декабрь 5-тиң кежээки хуралынга генерал Рияхиниң болчукчузу полковник Шахголи суд болза, шеригниң кеземче дүрүмүнүң чамдык чүүлдерин күүсетпейн турарын эскерип чугаалаан, чүл дээрге, ол чүүлдерге үндезилээш судтатырыкчылар болчукчу ап, камгаланыр эргелиг болуп турар. Ооң-биле кады полковник Шахголи судтатырыкчыларны камгалаарының төлээлекчилериниң чүве чугаалаарынга үе-шакты айтырын судтан дилээн.

Судтуң даргазы аңаа суд хоойлуга дүүштүр бодунуң хүлээлгелерин күүседип турар болгаш судтатырыкчыларның камгаланыр эргезин хевээр артырып турар деп харыылаан.

Мосаддыктың болчукчузу полковник Бозоргмерниң кежээки хуралга база шак ындыг уткалыг чугаалаан чүүлүн кежээки хуралга ол ышкаш ойталап каапкан.

ЛОНДОН. Рейтер агентилелиниң корреспондентизиниң Тегерандан медээлеп турарын ёзугаар алырга, судтуң ноябрь 10-да хуралынга иран меджлистиң даргазының эргиде оралакчызы Ахмед Разави Мосаддыкты камгалап чүве чугаалаан. Меджлисти тарадыр дугайында айтырыгның талазы-биле чоннуң санал-оналын ап чорудар деп Мосаддыктың шиитпири хоойлу ёзугаар чорук деп ол медеглээн. Разавиниң чугаалааның ёзугаар алырга, «меджлисти улус соңгуур болган төлээде, улус ооң салым-чолун шиитпирлээр эргелиг» деп Мосаддык шиитпирлээн.

(СЭТА).

Кызыл хоорайның шыдыраа маргылдаазы

Кызыл хоорайның 1953 чылда шыдыраа талазы-биле чемпионун тыварының маргылдаазы доозулган. Маргылдаа солун болуп эрткен болгаш орта хоорайның 12 дээре шыдыраачылары киришкеннер.

Аңаа 1953 чылда Кызыл хоорайның шыдыраа талазы-биле бирги черин Морозов—$8\frac{1}{2}$ санны алгаш, ооң чемпиону деп атты чаалап алган. Чюдюк (Кызылдың башкы институдунда) 8 санны алгаш, ийиги черни эжелеп, маргылдааның дээре шыдыраачызы болган. Үшкү черни Полчанинов (облкүрбашкыда)—$7\frac{1}{2}$ санныг болуп ээлээн. Дөрт, беш дугаар черни Биче-оол (облпартшколада), Аранчин (эртем-шинчилел институдунда) олар 7—7 саннарны ап үлешкеннер.

Ам декабрьде болур обласстың шыдыраа маргылдаазынга Кызыл хоорайның мурнундан бо маргылдаага шүүлген үстүнде шыдыраачылар киржирлер.

Г. БАЛЧИР.

Харыысалгалыг редактор **Д. О. БЕГЗИ.**

1954 чылда

„ШЫН“ СОЛУННУҢ

чагыдылгазын хүлээп ап турар.

Чагыдылганы „Союзпечатьтың“ Кызыл хоорайда болгаш районнарда салбырлары, харылзааның салбырлары болгаш агентилери, почтальоннар, а ол ышкаш бүдүрүлгелерде болгаш албан черлеринде, колхозтарда, совхозтарда болгаш МТС-терде база өөредилге черлеринде чагыдылга талазы-биле хөй-ниити төлээлекчилери хүлээп ап турар.

ЧАГЫДЫЛГАНЫҢ ӨРТЭЭ:

12 айда—52 рубль 20 копеек.
6 айда—26 рубль 10 копеек.
3 айда—13 рубль 05 копеек.

Неделяда 5 үнер.

Мооң-биле кады областың:

„Тувинская правда“, „Тываның аныяктары—Молодежь Тувы“, „Сылдысчыгаш“

солуннарының чагыдылгаларын база хүлээп ап турар.

КИЖИ БҮРҮЗҮ ЧАГЫДЫЛГАЛЫГ ТУРАРЫНЧЕ! СОЛУННАРНЫ ЧОГУУР ӨЙҮНДЕ ЧАГЫДАРЫНЧЕ ДАЛАЖЫҢАР!

„Союзпечать“.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың 7. **ТЕЛЕФОННАРЫ:** Харыысалгалыг редакторнуң 3—62, харыысалгалыг редакторнуң оралакчызының, партийжи амыдырал, культура болгаш амыдырал килдистериниң—3—88. харыысалгалыг секретарьның 3—68, пропаганда болгаш агитация, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа килдистериниң 4—98, иштики информация, бухгалтерияның—3—65.

ТС—02639

Культура эргелелиниң типографиязы